Felsefe Arkivi, 45. Sayı, 2016/II, 29-65

HEGEL'İN FENOMENOLOJİSİ BAĞLAMINDA ÖZBİLİNCİN DİYALEKTİĞİ*

The Dialectics of Self-consciousness in the Context of Hegel's Phenomenology

İhsan Berk Özcangiller**

ÖZET

Bu makalede, Tinin Fenomenolojisi'nde bir dönüm noktası olup, ünlü köle-efendi diyalektiği ile tanınma probleminin işlendiği yer olan Özbilinç şeklini incelemeye girişeceğim. Tinin Fenomenolojisi tinin tin olarak kendisinin bilgisine erişme yolculuğudur. Tinin tin olarak kendilik bilgisini edinmesindeki dönüm noktası Özbilinçtir. Özbilinç aşamasında bilinç dışsal nesnenin öncelliğinden kendisine döner ve kendini kendisine nesne kılar. Böylece özbilinçli öznenin çabası kendisinden eminliğini doğrulukla tamamlamak yönündedir. Tam da bu kendisinin doğruluğuna erişme arzusu tanınma edimini doğurur. Bu tanınma edimi da bize Tinin henüz kendisi-i-çin olmasa da kendinde ya da kavram olarak süreçte içkin olduğunu bildirir. Biz de şimdi burada, Tinin henüz kavramsal olarak kendisini gösterdiği Özbilinç aşamasında doğal bilincin kendinden eminliğini doğrulukla birleştirmek adına nasıl bir çaba sarfedeceğini göreceğiz. Bu bilinç şeklinin deneyiminin sonunda ise nesnellikle eşit olmaktan ziyade nesnelliğe üstün olarak konulan öznelliğin soyutluğu kendisini tamamen gösterecektir. Bu da bize Özbilinç şeklinin yetersizliğini göstererek, öznellik ile nesnellik ilişkisinde bir üst aşama olan Akıl bilinç şekline geçişin zorunluluğunu kanıtlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Özbilinç, öznellik, bireysellik, evrensellik, arzu, yaşam, efendi-köle, tanınma, özgürlük.

ABSTRACT

In this paper, I will attempt to examine the shape of Self-concsiousness that is the turnning point in the Phenomenology of Spirit and the place in which the well-known master-slave problem and recognition are treated. The Phenomenology of Spirit is the spirit's journey for reaching the knowledge of itself as spirit. The turning point of the reaching the knowledge of spirit itself as spirit is Self-consciousness. Consciousness reflects back to itself from the priority of external object in Self-consciousness and

---

* Bu çalışma, "Hegel'in Fenomenolojisi'nde Özne Sorunu" adlı doktora tezimden türetilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü, berkozcangiller@gmail.com.

makes itself object to itself. Thus the effort of self-concsious subject is toward the completing its self-certainty with truth. The desire of acquiring its truth brings forth the act of recognition. The act of recognition declares us that spirit is immanent in process as in-itself or concept even though it is not yet for-itself. We will see that how the natural consciousness make an effort for uniting self-certainty with truth in the moment of Self-consciousness in which spirit shows itself as concept. At the end of the experience of this shape of consciousness, it is completely come up that the subjectivity which is posited as superior to objectivity, instead of posited as equal with objectivity, is abstract. And by showing us the inadequacy of the shape of Self-consciousness, this fact will demonstrate the necessity of passing the shape of Reason which is the next moment of the relation of subjectivity with objectivity.

Key Words: Self-consciousness, subjectivity, individuality, universality, desire, life, master-slave, recognition, freedom.

1. Giriş ya da Genel Olarak Özbilincin Diyalektiği: Arzu ve Yaşam

Özbilinç bölümü tinin kendisini bilme yolunda atılan önemli bir adımdır. Hegel'in kendisi de Tin kavramına ilişkin 'Biz olan Ben' ve 'Ben olan Biz' ifadesinin ilk olarak Özbilinç bölümünde ortaya çıktığını belirtir ve bunun bilinç için bir 'dönüm noktası' olduğunu dile getirir.[1] Böylece "Bilinç"den "Özbilinç"e geçişin[2] Fenomenoloji'de ki en önemli dönüm noktalarından biri olduğunu dile getirebiliriz.[3] He-

---

1 G.W.F. Hegel, **Phenomenology of Spirit**, Çev. A.V. Miller, Oxford University Press, 1977, 177, s.110.; Bu eserin Almancası için kullanılan metin için Bkz.: G.W.F. Hegel, **Phänomenologie des Geistes**, Sämtliche Werke C: IV, Ed. Johannes Hoffmeister, Hamburg, Verlag von Felix Meiner, 1952.

2 Bilinç bölümünden Özbilinç bölümüne geçişe ilişkin Bkz.: Henry Bradford Smith, **The Transition from "Bewusstsein" to "Selbstbewusstsein" in Hegel's Phenomenology of Mind**, Virginia, Press of B.D. Smith & Brothers , 1909. *Fenomenoloji*'de bilinç şekillerinin geçişleri için Bkz.: Robert Pippin, "You Can't Get There From Here: Transition Problems in Hegel's Phenomenology of Spirit", **The Cambridge Companion to Hegel**, Ed. Frederick C. Beiser, New York, Cambridge University Press, 1999, s.52-85. Tanınmış Fransız Hegel yorumcusu Kojeve, Özbilinç bölümünü *Fenomenoloji*'nin temel noktası olarak yorumlar. Bkz.: Alexandre Kojeve, **Introduction To The Reading Of Hegel: Lectures On The Phenomenology Of Spirit**, Çev. James H. Nichols Jr., Ed. Allan Bloom, London, Cornell University Press, 1969.

3 Kalkavage de bu konu hakında ki görüşünü, *Fenomenoloji*'de Özbilincin merkeziliği kitabın tüm yapısınca da açık kılınır şeklinde ortaya koyar. Zira *Fenomenoloji*'nin bölümlenmesi hakkında pek çok değişik görüş olmakla birlikte, kitabın bölümlenmesine göz attığımızda sekiz bölüme ayrıldığını görürüz. Bu sekiz ana bölümü Hegel Roma rakamları ile belirtir. Ayrıca Hegel Roma rakamı ile belirttiği ana bölümleri de daha geniş çaplı olarak harflerin altında konumlar. Böylece Önsöz ve Giriş kısımlarının ardından kitabın ilk büyük bölümünü Duyusal Kesinlik, Algı ve Anlama yetisinden oluşan ve A harfi ile gösterilen Bilinç bölümü oluşturur. Ardından da kitabın ikinci ana bölümü olarak B harfi ile gösterilen Özbilinç bölümü gelir. Bundan sonrasında gelen C harfli oldukça uzun olan kısmın bir başlığı yoktur; ancak (AA) Akıl, (BB) Tin, (CC) Din, (DD) Mutlak Bilgi olmak üzere dört alt başlıktan meydana gelir. Böylelikle Özbilinç bölümünün ardından gelen ve kendisi bir ad taşımayıp, dört alt bölümden oluşan (C) kısmının Özbilinç bölümünün devamı olduğunu

gel'in özellikle modern dünyaya ve de felsefesine ilişkin gördüğü uzlaşmaş ikilikler bilincinin çözümüne yönelik ilk adım Özbilinç bölmünde tanınma arzusu ile atılır. Ancak Özbilinç aşamasında ortaya koyulan tanınma arzusu çok uzun bir yolculuğun ardından, Tin bilinç şeklinin son aşamas Vicdan momentinin deneyiminin sonunda ancak somutluk kazanır. Bir başka deyişle Özbilinç şeklinde bir kesinlik olarak ortaya çıkan tanınma olgusunun doğruluğu ancak Vicdan momentinin sonunda iki özbilincin eşit şekilde birbirlerini tanımaları ve birbirlerince tanınmalarıyla son noktasına ulaşır. Bu aşama Tinin özbilinç kazanma, yani bilincin fenomenolojik yolculuğun başından beri içsel bir biçimde kendisinde taşıdığı zorunluğu yerine getirme ve farketme anıdır. Böylece Bilincin doğruluğu olarak ortaya çıkan Özbilinçle birlikte, şimdi amaç bilinci özbilinçle birleştirmektir; bir başka deyişle tözü özne olarak kavramaktır. Bu da Tinin Fenomenolojisi'nin daha en başında kendisi için hedeflediği ancak bilincin son aşamaya ulaşana kadar farkında olmadığı amaçtır.

Özbilinç bölümü ile birlikte artık bilincin nesnesi de değişmiş ve kendi başına bağımsız bir gerçekliğe sahip olarak varsayılan nesnenin yerini öznenin kendisi almıştır. Burada saf teorik özneden ziyade pratik öznenin dünyayla yeni bir ilişki tarzının ortaya koyulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Özbilincin gayesinin Bilincin gayesinden tamamen farklı olduğunu da görürüz. Özbilinç kendisini tatmine ulaştırmayı hedefler ve bunu da dünyasını yalnızca bilmekten çok dönüştürmek ile yapmaya çalışır.[4] Bilinç bölümünden Özbilince geçişin ardında yatan neden, bilginin nesnesinin daima özne için bir nesne olması ve bilginin nesnesinin, kendi başına ele alındığında doğru, yani tamamen bağımsız bir gerçeklik olmamasıdır. Bu andan itibaren Özbilinç ile birlikte, doğru özneden ayrı tutulan bir nesneye değil, bir nesne ile ilişkili olan özneye yerleştirilecektir. Bilinç böylelikle artık nesnesinin ona yabancı olmadığını keşfeder. Şeylerin özü bilinçle ilişkisinden ayrı bir 'kendinde nesne' olmaya son verir.[5]

Özbilinç bölümüne giriş olarak değerlendirebileceğimiz "Özkesinliğin Doğruluğu" bölümünün üç işlevinden söz edebiliriz. İlkin bu yeni bilme tarzı öncekilerden ayırt edilir. Ardından özbilinç yaşam ve arzu ile ilişkilendirilir. Son olarak özbilincin iki gerçek ve birbirlerine karşıt özbilinci meydana getiren bölünme olduğu ortaya koyulur. Özbilinçte, öznelliğin ilk aşamasında bireyselin kendisinin boşluğuna, güvensizliğine ve huzursuzluğuna ilişkin yoğun bir farkındalık belirir. Özbilinçli özne-

---

ileri sürebiliriz. Özbilincin diyalektiği kitabın geri kalanının çözmeye çalışacağı temel problemi açığa çıkartır. Bkz.: Peter Kalkavage, **The Logic of Desire: An Introduction to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Philadelphia, Paul Dry Books, 2007, s.93. Karş. Stanley Rosen, **G. W. F. Hegel: An Introduction to the Science of Wisdom**, New Haven, Yale University Press, 1974, s.140.

4 Frederick Neuhouser, "Desire, Recognition, and the Relation between Bondsman and Lord", **The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Ed. Ken R. Westphal, Blackwell Publishing, 2009, s. 37-54.

5 Jean Hyppolite, **Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar**, Çev. Doğan Barış Kılınç, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s.44.

nin 'Ben Benim'i ortaya koyabilmesi için öznel kesinliğini nesnelleştirmesi gerekir ve bu hareket bu bölüm boyunca bireyin uğruna çabaladığı amaç olacaktır. Bölümün sonunda ise kendisini mutlak kılmaya ilişkin ortaya koyduğu her çabanın başarısızlığa uğradığını deneyimleyecek ve kendi benliğini bir başkasına bölen mutsuz bilinç olacaktır. Belirlenimli olumsuzlamanın bir sonucu olarak da bu kendinin bölünmesi yeni bir bilinç şeklini, yani Akıl'ı ortaya koyacaktır.

Özbilinçten önceki bilinç şekillerinde bilinç için doğru olanın kendisinden başkası olduğunu görmüştük. Ancak bu doğruluk kavramı deneyimde kaybolmuş ve aksini doğurmuştur. Şimdi bilinç, özne ya da 'Ben' nesnedir. Kendisine geri yansıyan bu bilinç edimi özbilincin başlangıcıdır.[6] Böylece burada bir önceki bilinç şekillerinde ortaya çıkmamış olan bir şey kendisini gösterir: Doğruluğuyla özdeş kesinlik, bir başka deyişle kendisini kendisine nesne edinme hareketi belirir.[7] Doğruluğuyla özdeş kesinlikte ayrıca nesnenin kavramla uyumluluğu söz konusudur. Özne kendi kendisinin nesnesidir. Evrik dünyada mıknatısın iki kutbunda olduğu gibi özbilinçte iki karşıt yan birbirlerini içerir. Bu karşıtlıkların birbirlerini içerme hareketi ise sonsuzluktur. 'Ben' açıkça kendisiyle ilişkilidir ya da tam da kendisiyle ilişkililik edimidir. Hegel'in deyişiyle o "ilişkinin içeriğidir ve ilişkinin kendisidir".[8]

Özbilinç ilk ortaya çıktığı şekliyle dolaysızdır ve süreç içerisinde dolayım kazanıp gelişecektir. Zira özbilinç henüz 'Ben=Ben' şeklinde ifade edilen özbilincin kendisiyle soyut özdeşliğidir. Özbilinç için bir önceki bölümde Bilinç için doğru olan kendi başına kalıcı nesne düşüncesi yitmiş ve özne ya da 'Ben' başkalığından kendisine geri dönmüştür. Böylece Hegel özbilincin hareket olduğunu ileri sürer. Zamansal ya da saf mantıksal olan bu hareketin iki momenti vardır. İlkinde özbilinç başkalığından kendisine geri dönen harekettir. Ancak özbilinç aynı zamanda kendisinde bir harekettir, yani doğrudan hareketsiz kalan harekettir. Zira kendisiyle özdeşliğinde kendisinden başkalığı yok olur. Böylece özbilinç hem hareket hem de durağanlıktır. Hegel'in dile getirdiği gibi o " 'Ben Benim'e ilişkin hareketsiz totolojidir".[9] Özbilinçli olmak bir hareket, yani başkalığa geçiştir. Kendinin farkına varmada benliğin kendisi tarafından oluşturulan ayrım doğrudan ortadan kaldırılır ya da Hegel'in deyişiyle "[Kendiliğin] kendisinden ayırdığı şey yalnızca kendisi olarak kendisidir."[10] Böylece

---

6 G.W.F. Hegel, **Hegel and The Human Spirit: A Translation of The Jena Lectures on the Philosophy of Spirit (1805-6)**, Çev. Leo Rauch, Detroit, Wayne State University Press, 1983, s.95.

7 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 166, s.104.

8 **A.e.**

9 **A.e.**, 167, s.105; Hegel'in burada "hareketsiz totoloji" diye adlandırdığı şey aslında Fichte'nin *Bilginin Bilimi*'nde ortaya koyduğu ilk önermedir. Bu ifadeyle Fichte, Stewart'ın belirttiği üzere, özbilincin tasarımlarıyla ya da genelde nesnel alanla birliğini yakalamaya çalışır. Böylelikle de dünya yalnızca öznenin belirlenimlerinden oluşur. Bkz.: Johan Gottlieb Fichte, **The Science of Knowledge**, Çev. Peter Heath ve John Lachs, Cambridge, Cambridge University Press, 1982 s.95-96.

10 Hegel, **a.g.e.**, 167, s.105.

kendisinin farkındalığı ya da kendisiyle özdeşlik halen biçimseldir, soyuttur ve kesinliği kanıtlanmamıştır. Burada ayrımın ortadan kaldırılması gerçek bir nesnel ayrımın ortadan kaldırılması değildir. Başkalığından kendisine dönüşte özbilinçli özne bu dış dünyayı kendisine ait olarak düşünür. Yalnızca kendisinden tam olarak emindir. Ancak özne dış şeylerin doğruluğu olacaksa, kendisini onlarla birleştirmelidir. Böylece özbilinç gerçek ayrım ile karşılaşmalı ve onunla boğuşmalıdır.

Bu durumda özbilincin iki nesnesi olduğu için bir çelişki ortaya çıkar. İlk nesne 'duyusal kesinlik'in ve 'algı'nın dolaysız nesnesidir ama yine de özbilinç için olumsuz bir özelliktedir. İkinci nesne ise kendisidir ve ilk planda ilk nesneye karşıt olarak vardır. Bilinci temsil eden özne ve nesne karşıtlığı özbilinçte korunur. Ancak özbilinç bu iki yanı, yani kendisiyle ilişkisini (özbilinç) ve diğeri ile ilişkisini (bilinç) birleştirmelidir. Yalnızca bu yolla öz-kesinlik özbilincin koyduğu doğruluk haline gelebilir. Burada birlik arayışının dolaysız biçimi arzu (**Begierde**) olarak belirir. Özbilinç genel olarak arzudur.[11] Arzu, kendiliğin kendisini mutlak olarak doğrulamak adına dış dünyanın başkalığını ortadan kaldırmaya çalıştığı olumsuz kuvvettir.[12] Arzuda özbilinç başkasını olumsuzlar ve böylece yalın özdeşliğe geri döner. Arzu kendilikten başka olandan yola çıkar ve bu başkasının ortadan kaldırılması sonucunda da yalnızca kendisinin doğrulanmasıyla son bulur. Böylelikle Butler'ın belirttiği gibi arzu var olan nesnenin yok edilmesi yoluyla kendiliğin özdeşlik peşinde olmasıdır.[13]

Hegel'in Fenomenoloji'nin Giriş kısmında belirttiği üzere deneyimde bilgi, yani kavram değiştiğinde bilginin nesnesi de değişir.[14] Özbilinçte özne kendisine geri döner ve bu onun da kendisine geri döndüğü yeni ve daha karmaşık bir nesneyi meydana getirir. Hegel "bu kendisine geri yansıyışla birlikte nesne Yaşam (**Leben**) olur"[15] diye belirtir. Bilincin bundan önceki şekilleri yaşamdan soyutlanmıştı. Yaşam ilk kez Özbilinç bölümünde nesne alanında ortaya çıkar. Böylece bu aşamadaki ikilik 'özbilinç ve yaşam' arasındadır. Özbilinç öznel yanı, yaşam ise nesnel yanı temsil eder. Böylelikle özbilincin kendisini ilişkilendirdiği nesne, bir başka deyişle arzunun nesnesi yaşama sahiptir. Dolaysız arzunun nesnesi yaşayan bir şeydir.[16] Yaşam özbilincin arzusunu yönlendirdiği özsel olmayan nesnel alandır. Arzu özbilinçli öznenin özdeşliğini ve bireyselliğini diğer özsel olmayan nesneleri olumsuzlayarak koruma arzusudur.

---

11 **A.e.**

12 Kalkavage, **a.g.e.**, s.96.

13 Judith P. Butler, **Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth-Centruy France**, New York, Columbia University Press, 1987, s.9. Judith Butler Hegel'in *Fenomenoloji*'de verdiği arzu tanımının 20. y.y. Fransız düşünürleri üzerinde oldukça büyük etkisi olduğunu belirtmiştir.

14 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 85, s.54.

15 **A.e.**, 168, s.106.

16 **A.e.**

Anlama yetisi bölümünün sonunda özbilince geçerken hatırlayacak olduğumuz gibi Hegel sonsuzluk ve yaşam arasında bir ilişki kurmuştur: "Sonsuzluk yaşamın yalın özü, dünyanın ruhu ve evrensel kandır."[17] Sonsuzluğun anlamı ise bitimsiz ve tamamlanmayan bir şey olması değil, eşzamanlı olarak kendisini kendisinden ayırıp bu ayrımın ortadan kalkmasıdır. Hatta bir ilişlilik durumundan ziyade biraz daha ileri gidip Hyppolite'in de belirttiği gibi yaşam ve sonsuzluk kavramları özdeştirler de diyebiliriz; sonsuzluğu oluşturan şey bütün ve parçalarının organik bir yapıdaki ayrılmazlığıdır.[18] Böylece yaşam ve sonsuzluk kavramına uygun şekilde, yaşayan şeyler de ayrımlarında ve ayrımları yoluyla ne ise odurlar. Yaşayan şeyler gelip geçerler ancak her türlü değişim boyunca yine de kendileri olarak kalırlar. Böylelikle sonsuzluk hareketi olarak yaşam kesintisiz bir hareketliliktir. Sonuçta yaşam bağımsız, kendisini muhafaza eden ve kendisini türeten varlıkları meydana getirir.[19] Hegel bunu şu şekilde ifade eder: "Öz tüm ayrımların aşıldığı sonsuzluktur, eksenel dönüşün saf hareketidir, mutlak hareketli sonsuzlukta sessizliktir".[20] O halde yaşamın ayrımlarının durmaksızın ortadan kaldırılışı için bu ayrımların kendilerinin kalıcı bir varoluşa sahip olmaları da gerekir. Bu oluş ve yokoluş döngüsünde sonlu gelip geçici bireyseller canlı bir evrenseli, yani cinsi (**Gattung**) meydana getirirler. Hegel bu evrenseli 'kendi içerisinde saf hareketin yalın akışkan tözü' olarak adlandırır.[21]

Hegel ardından yaşam sürecinin bu karşıt iki momentini daha yakından incelemeye geçer. İlk moment bağımsız şekillerin kalıcılığı ya da kendinde bölünmenin aşılmasıdır; başka bir deyişle şekillerin kendilerinde bir varlıkları yoktur.[22] Hegel bununla nesne alanının dolaysız sürekliliğine ve evrenselliğine işaret eder. Bir bireysellik ileri sürülür ve böylece kaçınılmaz bir şekilde oluşun sonsuzluğuna tabi oluşa karşı gelinir. Ancak yaşam sürecinin akışkan öz-bölünmesini inkar etmeye çalışmak boşunadır; çünkü ölüm bu sürecin temel bir momentidir.[23] İkinci moment bu varoluşun ayrımın sonsuzluğuna boyun eğişidir. Bu momentte nesne alanındaki süreklilik, kendilerini bu süreklilikten ayıran dış alandaki nesnelerin etkinliğiyle bozulur. Bazı nesneler, örneğin hayvanlar bağımsız bir varoluşa sahip gözükürler. Nesne evrensel töze karşıt olarak belirir, kendisiyle bu akıcı sürekliliğe karşı çıkar ve kendisinin bu evrensel ögede çözülmediğini, aksine kendisini bu inorganik doğasından ayırt ederek ve onu tüketerek koruduğunu ileri sürer. Böylece yaşamın evrenselliği ya da kendisiyle özdeşliği (nesne alanı) bu evrensellikten kendisini ayrı tutan tikellik ya da

---

17 **A.e.**, 162, s.100.
18 Hyppolite, **Marx ve Hegel üzerine Çalışmalar**, s.48.
19 Kalkavage, **a.g.e.**, s.97.
20 Hegel, **a.g.e.**, 169, s.106.
21 **A.e.**, 169, s.107.
22 **A.e.**, 171, s.107.
23 Kalkavage, **a.g.e.**, s.100.

ayrım yanını içerir.[24] Ancak Yaşam bu iki momentin birliğidir; yani yaşamın yalın tözü kendisini şekillere ayırır ve aynı zamanda da bu varolan ayrımların çözülüşü gerçekleşir. Böylelikle öncesinde ayrı gibi gözüken tüm hareketin iki yanı birleşir. Bu etkinliğe ilişkin döngünün tamamı (**Kreislauf**) yaşamı oluşturur. Yaşam böylece gelişimini sona erdiren ve bu harekette yalın bir şekilde kendisini koruyan öz-gelişime dayanır.[25] Bu ikiliğin aşılmasıyla birlikte şimdi nesneyle yeni bir birlik biçimine sahibizdir. Ancak bu birlik artık ilk birlik gibi dolaysız değil ancak dolaylıdır. Bu evrensel birlik tekil bireylerin dolaysız birliğini aşar ve yaşamın tüm momentlerini kendisinde içerir. Bu, yaşam hareketinde yalın belirlenim olarak kendisi için varolmayan yalın cinsttir.[26] Yaşam böylece kendisinden başka bir şeye, yani bilince işaret eder ve onun için yaşam bu birlik ya da cins olarak varolur. Bunun şu anlama geldiğini söylebiliriz ki yaşam evrenselleri (türleri) üretse bile, mantıksal olarak eksiktir, çünkü yalnızca organik oluşu içerisinde bu evrenselleri bilemez. Yaşam kavramı ancak canlı özbilinçte tamamlanır ve yaşam onda kendisinin farkına varır.[27] Böylelikle ayrımları aşan ve içeren bir evrensel olarak yaşam kavramı soyut bir kavramdır ve doğanın kendisinde bulunmaz. Dolayısıyla cins olarak yaşam kavramı özbilinçli özneye işaret eder. O halde burada yaşamın aşılması tamamlanır ve öznel yana geçişe işaret edilir.[28]

Bir önceki aşamada yaşam için olduğu gibi burada da özbilinci belirli bir tekil varlık olarak belirlemeye ihtiyaç duyarız. Özbilinçli öznenin gelişimi ve aşılması yaşamınki ile paralellik gösterir. İlk olarak özbilinç için nesnesi saf Ben olarak vardır; yani henüz gelişmemiş ya da soyuttur. Bu 'duyusal kesinlik'in Bu'suna benzer saf ve yalın Ben'dir. İlk başta Ben=Ben dolaysız evrenselliği olarak bu dolaysız Ben deneyim sürecinde zenginleşecek ve yaşam alanında olduğu gibi genişleyecektir.[29] Öncesinde Hegel özbilincin genel olarak arzu olduğunu söylemişti. Şimdi burada özbilinç ile arzu arasındaki özdeşliği geliştirecektir.

Özbilinç için ilk dolaysız nesne 'saf ayrımlaşmamış Ben'dir. Canlı kendilik (benlik) canlı şeylerin dış dünyasıyla karşılaşır. Saf Ben kendisini bu şeylerin olumsuz özü olarak tanımlar. Bu Ben kendisinden başka her şeyin hiçliğinden emindir. Özbilinç yalnızca kendisini özbilince bağımsız bir yaşam olarak sunan bu ötekiyi aşarak kendinden emin olur. Özbilinç bağımsız nesneyi yok eder ve böylece kendisinin kesinliğini kazanır. Burada arzunun amacı nesne değil arzunun kendisidir. Arzulayan

---

24 Jon Stewart, **The Unity of Hegel's "Phenomenology of Spirit": A Systematic Interpretation**, Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 2000, s.118.

25 Hegel, **a.g.e.**, 171, s.108.

26 **A.e.**, 172, s.108; Cins ve onun türlere ayrılışı Akıl bilinç şeklinde önemli olacaktır. Hegel'in cins kavramına ilişkin detaylı açıklaması için Bkz.: G.W.F. Hegel, **The Science of Logic**, Çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, 2010**,** 772-74.

27 Kalkavage, **a.g.e.**, s.101.

28 Stewart, **a.g.e.**, s.119.

29 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 173, s.109.

kendilik kendisi ve kendisinin kesinliğinin kanıtı için bir şeye doğru uzanır. Onun arzusu kendisini nesnel kılmaktır. Kendisiyle özdeşliğin diğerini olumsuzlamaya bağlı olduğunu bilir. Özbilinç arzu hareketini tamamladığında ise hem kendilik (benlik) hissini elde eder hem de kaybeder. Böylece onun kendisinden emin olabilmesi diğerini devamlı olumsuzlamasına bağlıdır.[30]

Bu doyumda özbilincin deneyimden öğrendiği şey nesnesinin bağımsız oluşudur. Özbilincin kesinliği için ihtiyaç duyduğu başkasının özbilince bağımlı olmasından ziyade özbilincin bu başkasına bağımlı olduğu ortaya çıkar.[31] Arzu ve doyumda elde edilen öz-kesinlik nesne ile koşulludur. Öz-kesinlik için bu başkasının aşılması gerekir. Aşılma ise bu başkasını zorunlu kılar. Sonuçta özbilinç nesne ile olumsuz ilişkisinde onu yok etmeyi başaramaz. Özbilinç tam da bu ilişkiden ötürü nesneyi ve arzuyu tekrardan oluşturur. Aslında özbilinçten başkası arzunun özünü oluşturur.[32] Özbilinç kendisini evrensel değil bireysel ben olarak belirlemek için başkasına ihtiyaç duyar. Özbilinç bir kez her şeyi yok edip olumsuzladığında bile arzu ve ihtiyaç varlığını sürdürecektir. Hegel'in derslerinde belirttiği gibi, "İstek kendisindeki tüm yabancı içeriği ortadan kaldıran kendisi-için-varlıktır. Ancak bu durumda o, başkasız, yani içeriksiz kalır ve yoksunluk hisseder."[33] Bu deneyim arzunun yeni bir özbilinç şekline dönüşmesini gerektirir. Şimdi o diğerini olumsuzlayarak değil, kendisinin bağımsız olduğunu bilen bir başkası ile ilişkisi aracılığıyla kendinin farkındalığını kazanmalıdır. Böylece özbilinç ancak nesne kendisinde olumsuzlamayı gerçekleştirdiğinde ve varlığını sürdürerek bağımsızlığını da koruduğunda doyuma ulaşabilir. Sonuç olarak özbilinç ancak bir başka özbilinçte doyumu elde eder.[34] Öz-kesinliğin doğruluğu ve özbilincin varoluşu bir nesneyle değil ancak başka bir özbilinçle dinamik ilişkisinde meydana gelebilir. Hegel özbilincin kavramının üç momentte tamamlanışını şu şekilde aktarır:

> "(a) saf ayrımsız 'Ben' onun ilk dolaysız nesnesidir. (b) Ancak bu dolaysızlığın kendisi mutlak bir dolayımdır, o yalnızca bağımsız nesnenin aşılmasıyla vardır ya da o Arzudur....(c) Ancak bu kesinliğin doğruluğu aslında ikili bir yansımadır, yani özbilincin çiftleşmesidir."

Böylece ilk olarak kendilik (benlik) yalın, formel ayrımsız Ben olarak kendisinin dolaysız farkındalığındadır. İkinci olarak kendisiyle birliğinin kesinliği yalnızca dış

---

30 Stephen Houlgate, **Hegel's Phenomenology of Spirit**, Bloomsbury, London, Bloomsbury, 2013, s.86.

31 Stewart, **a.g.e.**, s.123.

32 Hegel, **a.g.e.**, 175, s.109.

33 Hegel, **Philosophy of Spirit 1805-6**, s.100.

34 Hegel, **a.g.e.**, 175, s.109-110.

nesnelerin olumsuzlaması olarak arzu yoluyla gerçek olur. Üçüncü olarak ise özbilinç ikilileşir, yani onun dış nesnesi başka bir özbilinç olmalıdır; başka bir deyişle kendi bağımsızlığını olumsuzlayabilen bir bağımsız varlık olmalıdır.[35]

Bir özbilinç başka bir özbilinç için vardır. Ancak bu şekilde o bir özbilinçtir. Çünkü yalnızca bu şekilde başkalığında kendisiyle birlik açık hale gelir. Benim için var olan bu somut başkada kendilik (benlik) formel Ben=Ben'i aşar. Kendisine gerçek bir başka olarak bakar ve böylece başkalığında kendisiyle birliği deneyimler. Nesne artık yalnızca bir nesne (**Gegenstand**) değildir. O nesnel olarak gerçek bir öznedir. Sonuçta özne ve nesnenin özdeşliği ve özbilincin diğer bir özbilinçte tatmin oluşuyla birlikte Hegel 'şimdiden Tin Kavramı önümüzdedir' diye belirtir ve Tin'in 'karşıtlıklarında kusursuz özgürlükten ve bağımsızlıktan keyif alan farklı bağımsız özbilinçlerin birliği olan mutlak töz', yani 'Biz olan Ben ve Ben olan Biz' olduğunu söyler.[36] Tin kavramı önümüzde olmakla birlikte bunun deneyimi ancak Özbilinç ve Akıl bilinç şekillerinin ardından Tin bilinç şekline gelindiğinde ortaya koyulabilecektir. Sonuç olarak Hegel için tam bireysel öz-farkındalık diğer insanları gerektirir. Bireysel ancak bireyselliğini aşıp kendisini olumsuzladığında ve kendisini somut evrensel özbilinçte bulduğunda tam olacaktır. Bu konu ise sonraki bilinç şekillerinden Tin bilinç şekline aittir. Şimdi Hegel'den aşağıdaki alıntıyı yaparak iki özbilinç arasındaki ilişki konusuna ilerleyelim:

> "Özbilinçte, Tin Kavramında bilinç ilk kez dönüm noktasına ulaşır ki duyusal burada ve şimdinin renkli görünümünü ve duyulur-üstü öte yanın gecemsi boşluğunu ardında bırakır ve şimdinin mevcut olan tinsel gün ışığının içine doğru adımını atar."

2. Tanınma Probleminin Doğuşu: Efendi ve Köle Diyalektiği

Hegel bu bölüme bir önceki süreci özetleyen ve aynı zamanda da paradoksal olan şu ifadeyle başlar[37]: "Özbilinç ancak başkası için var olduğundan ve varolduğunda, kendinde ve kendisi-için var olur; yani o yalnızca tanınan bir şey olarak (**als ein Anerkanntes**) var olur."[38] Özbilincin doğru nesnesi başkası tarafından tanınmaktır. Bu tanınma kavramı sabit değil değişkendir ve Hegel bunu tanınma süreci olarak adlandırır. Böylece bireysel bilinçli bir öznenin diğer bilinçli bir özneyle karşılaşması bu yeni diyalektik hareketin başlangıç noktasını oluşturur.[39] İlk olarak tanınma ha-

---

35 Kalkavage, **a.g.e.**, s.106.

36 Hegel **a.g.e.**, 177, s.110.

37 Leo Rauch and David Sherman, **Hegel's phenomenology of self-consciousness : text and commentary**, State University of New York Press, 1999, s.87.

38 Hegel, **a.g.e.**, 178, s.111.

39 Joseph L. Navickas, **Conciousness and Reality: Hegel's Philosophy of Subjectivity**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1976**,** s.94.

reketi saf mantıksal anlatımla ortaya koyulur ve ardından da özbilincin deneyimine geçilir. Bu deneyimde kendilik mantıksal kaderini gerçekleştirmeye, yani kendisiyle birliğini tamamlamaya başlar. Bir özbilinçli öznenin oluşumu diğer bir özbilinçli öznenin oluşumuna bağlıdır; ilkinden ayrı ama yine de özdeştir. Bu karşılıklı tanınma gerçekleşmeden özne tam bir özbilinç olamayacaktır.

Bir özbilinç diğer bir özbilinçle karşılaştığında, kendisinden dışarı çıkacak ve kendisini (kendi başına olmayı) yitirecektir; çünkü kendisini kendisinden başka olarak bulacaktır. Ancak ardından bu başkalığı aşacaktı; çünkü kendisinden başkasını özsel bir varlık olarak görmeyecek ve hatta bu başkasında kendisini görecektir. Sonuçta şimdi kendisi için ve başkası için olan özbilinçli özne kendi bağımsızlığını tekrardan kazanabilmek adına başkasını olumsuzlamak ve aşmak isteyecektir. Fakat burada beklenmeyen bir durum ortaya çıkar. Eğer özbilinçli özne diğerini olumsuzlamada başarılı olursa, aslında kendisini olumsuzlayacak ve ortadan kaldıracaktır. Çünkü bu başkası kendisidir; bir başka deyişle kendinden eminliğinin kaynağıdır. Sonuç olarak özbilinçli özne kendisine geri döner ancak diğeri de kendisine geri döner. Çünkü özbilinç başkalığını aşmakla tekrardan kendisiyle özdeş olur.

Şimdiye kadar diyalektik hareket tek yanlıydı, yani tek bir özbilinç açısından sergilenmişti. Hegel şimdi her iki özbilincin eylemi olarak tam anlamıyla tanınmaya geçer. Tek bir özbilinç açısından sergilenen eylem bir diğeri için de aynı şekilde işler. Çünkü diğeri de eşit olarak bağımsız ve kendi kendisinedir. Böylelikle diyalektik ilk kez iki özbilinçli özne arasında karşılıklı bir biçimde gerçekleşir. Bundan önceki kısımda ilişki tek yanlıydı; özbilinç nesne alanıyla ilişkiliydi. Böylece şimdi gerçekleşen hareket iki özbilincin hem kendisi-için hem de başkası-için olarak ikili hareketidir. Her birinin hareketi kendisine olduğu denli diğerine de yöneltilir. Her biri engellenmemiş olarak vardır ama yine de diğeri tarafından belirlenir. Her biri ne ise odur ama yine de başkası haline gelir; çünkü her ikisinin de hareketi başkası tarafından ikilileşir. Her bir özbilinçli özne kendisinden dışarı çıkar ama yine de kendindedir; çünkü o kendisi-içindir. Her biri kendisi-içindir ama yine de başkası-içindir; çünkü her biri arzusunda kendisinin farkındadır ancak tatmin için diğerine bağlıdır. Her biri varoluşunun dolaysızlığına batmıştır ama yine de dolayımlıdır; çünkü her birinin dolaysızlığında diğerinin orta terim olduğu öz-dolayım vardır.[40]

Hegel şimdi bilinçte gerçekleşen bu hareketi öncesinde, kuvvetin[41] karşılıklılığında gördüğümüzü belirtir. Hatırlayacak olduğumuz gibi kuvvet kendisini iki ayrı belirlenime ayırarak ortaya çıkmıştı. Ancak kuvvetler oyununda bu karşıtlıkların ayrımı yitip gitmişti; yani her biri bir diğerindeydi. Burada da şimdi orta terim olarak özbilinç kendisini ikiye ayırır, ancak her iki uç ya da yan da belirlenimlerinin değiş tokuşunu ortaya koyar ve böylece kuvvetler oyununda olduğu gibi burada da karşıtı-

---

40 Rauch, **a.g.e.**, s.89.

41 Kuvvet ve Anlama Yetisi bilinç şekli için Bkz.: Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 132- 165 , s. 79-103.

na mutlak geçiş vardır. Böylelikle bu her iki yan bir an için hem başkası hem de başkası olmadığını farkeder. Her biri bir diğeri için kendisini kendisiyle dolayımladığı ve kendisiyle birleştiği orta terimdir. Sonuç olarak onlar yalnızca birbirlerini karşılıklı olarak tanıdıklarında kendilerini de tanırlar.[42] Bu kavram gereğince özbilinçli özne öz-kesinliğini onaylayabilmek için başkasının kendisini tanımasına ihtiyacı olduğunu anlar. Zira yalnızca bu tanınma ile özbilinç kendisini özne olarak belirleyebilir.[43]

Şimdi bireyselin öz-farkındalığına ilişkin deneyiminin başlangıcındayızdır. Kendilik (benlik) ilk olarak ham dolaysızlıktır, yani kendisinden başka her şeyi kendisinden dışlamakla kendisine özdeş kalan yalın kendisi-için-varlıktır.[44] Bu kendisi-için-varlık olarak özbilinç açısından başkası özsel olmayandır. Ancak bu başkası da bir özbilinçtir. Böylece ilk kez bir birey diğer bir bireyle karşılaşır. Bu kendilikler (benlikler) radikal tekillikler olarak çarpışan cisimlere ya da birbirlerini iten kuvvetlere benzerler.[45] Onlar birbirleri için sıradan nesneler, bağımsız şekiller, yaşamın dolaysızlığına gömülü bireyler olarak vardırlar. Böylelikle her biri kendi benliğinden emin olmakla birlikte diğerinin benliğinden emin değildir. Bu durumda kendisinin öz-kesinliği de doğruluktan yoksun olarak kalmaya devam eder.

Özbilinç yaşam ortamının içine gömülüdür ve bu sebeple de yaşamla çatışma halindedir. Bedenim dolayısıyla (yalın bir şey) kendimin dışındayımdır ve kendimle özdeş değilimdir. Bedenle bu olumsuz ilişki, tanınma diyalektiğinde önemli bir rol oynar. Hegel özbilincin doğal durmunun doğaya bağımlılık olduğunu önceden Jena Dersleri'nde şu şekilde ortaya koymuştur: "O ilk olarak doğayla olumsuz bir ilişki içerisindedir ve bu olumsuz ilişkide doğaya bağlı olarak var olur."[46] Fenomenoloji'de ise bunu şu şekilde dile getirir: "Bununla birlikte özbilincin saf soyutlaması olarak kendisinin sunuluşu, kendisini nesnel halinin saf olumsuzlaması olarak göstermesine ya da herhangi bir belirli varoluşa, genel olarak varoluşa mahsus bireyselliğe, yani yaşama bağlanmamasına dayanır."[47] Doğadan bağımsız oluş özbilincin yaşamını

---

42 Hegel, **a.g.e.**, 184, s.112.

43 Stewart, **a.g.e.**, s.132.

44 Hegel, **a.g.e.**, 186, s.113. **Kendisi-için-varlık** kategorisi için Bkz.: Hegel, **Hegel's Science of Logic**, 157-58. "Tüm başkalığı kendisine bir hakaret olarak gören bu bencilik dile de yansır. Sadece Ben 'Ben' zamirini kullanabilirim. Bana göre diğeri Bir 'Ben' değil, 'sen'dir. Ancak bu diğeri de bir kendiliktir ve 'Ben' zamirini kullanır.", Kalkavage, **a.g.e.**, s.114; Bu konuda ayrıca Bkz.: Immanuel Kant, **Antrophology from a Pragmatic Point of View**, Çev. Victor Lyle Dowdell, Southern Illinois University Press, 1996, s.6.

45 Bu iki kendilik Hobbes'un 'doğa durumu'ndaki özbilinci ortaya koyarlar, Bkz.: Thomas Hobbes, **Leviathan: veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev. Semih Lim, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, İstanbul, YKY, 2005, Birinci kısım,13. Bölüm.

46 G.W.F. Hegel, **System of Ethical Life (1802-3) and First Philosophy of Spirit: Part III of The System of Speculative Philosophy (1803-4)**, Ed. ve Çev., H. S. Harris ve T. M. Knox, Albany, State University of New York Press, 1979, s.214-215, 227-28.

47 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 187, s.113.

ölümüne bir mücadelede riske etmesiyle kazanılır. Böylece özgürlük yalnızca onun yaşamını riske etmesi yoluyla elde edilebilir. Bu mücadele yoluyla özbilinç özsel varlığının yalnızca varolmak olmadığını daha ziyade saf kendisi-için-varlık olmak olduğunu kanıtlar. Her biri bir diğerinin ölümünü ister. Böylece öz-dışsallığından kendini kurtaracak ve ayrıca doğal varoluşa bağlı olmadığını ileri sürecektir. Her birinin gayesi kendisini öz-kesinlikten doğruluğa yükseltmektir. Ancak hem başkası hem de kendisi için doğruluk ortaya koyulduğunda özbilincin kesinliği doğruluğa dönüşebilir.

İnsan doğada özgür değildir ama kendi edimiyle özgür olabilir.[48] Tanınma olmadan bağımsızlık boştur; bağlamsal üstünlük ögesi olmadan tanınma kördür ve yaşamı riske etmeden kazanılan üstünlük ise anlamsızdır.[49] Ancak her iki özbilinç de kendi özsel varlığını, saf kendisi-için-varlığını kazanabilmek adına diğerini ortadan kaldırmayı isteyip, bunda başarılı olursa, bu takdirde sonuç istendiği gibi olmayacaktır. Çünkü tanınma, yani öz-kesinliğin doğruluğa ulaşması için diğer özbilinç gereklidir. Ancak eğer özbilinçlerden herhangi biri ölürse hiç biri tanınmayı sağlayamamış olur. Hegel'in belirttiği gibi, "ölüm bilincin doğal olumsuzlamasıdır, bağımsızlık olmadan olumsuzlamadır ki böylece gerekli olan tanınma sağlanamaz."[50] Bu durumda sonuç bir önceki aşamayla, yani özbilincin öz-kesinlik için tekil nesneleri yok etmesindeki sonuçla aynıdır. Özbilinç soyut evrensellik olarak kalır; böylece kendisini halen diğer şeylerden ayırt edemez. Sonuç olarak özbilinç başkasının yaşamının kendi tanınması için özsel olduğunu anlar. Hegel'in deyişiyle, "özbilinç bu deneyimde yaşamın tıpkı saf özbilinç kadar ona özsel olduğunu öğrenir."[51]

Bu deneyimle birlikte Özbilinç bölümünün ve hatta Tinin Fenomenolojisi'nin belki de en çok bilinen ve üzerinde yorum yapılan aşaması olarak efendi-köle diyalektiği[52] ortaya çıkar. Önceki deneyim özbilinç için yaşamın saf özbilinç kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda bu iki özbilinçten birisi özsel doğası kendisi-için olmak olan bağımsız bilinç, diğeri ise özsel doğası yalın bir biçimde

---

48 Quentin Lauer, **A Reading of Hegel's Phenomenology of Spirit**, Fordham University Press, 1993**,** s.102.

49 Rauch, **a.g.e.**, s.91.

50 Hegel, **a.g.e.**, 188, s.114.

51 **A.e.**, 188, s.115.

52 Efendi-köle diyalektiğine ilişkin önemli yorumlamalar için Bkz.: Alexandre Kojeve, **Introduction to the Reading of Hegel**, s. 3-30; Jean Hyppolite, **Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit**, Çev. Samuel Cherniak ve John Heckman, Evanston, Northwestern University Press, 1974, 172-177; Stanley Rosen, **a.g.e.**, s.154-64; Hans-Georg Gadamer, "Hegel's ' Inverted World' ", **Hegel's Dialectic: Five Hermeneutical Studies**, Çev. P. Christopher Smith, New Haven, London, Yale University Press, 1976, s.54-74; H.S. Harris **Ladder I: The Pilgrimage of Reason**, Indianapolis ve Cambridge, Hackett Publishing Company, Inc., 1997, s.356-62; George Armstrong Kelly, "Notes on Hegel's Lordship and Bondage", **The Review of Metaphysics**, C:19, No:4, 1966, s.780-802.

yaşamak ya da bir başkası-için olmak olan bağımlı bilinçtir. İlki efendi (**Herr**), ikinci ise köledir (**Knecht**).[53] Efendi-köle diyalektiği Fenomenoloji'deki ilk somut insan ilişkisidir. Efendinin ve kölenin tavırları yalnızca farklı değil aynı zamanda tamamlayıcıdır. Efendi bağımsız olarak kendisini gösterir ancak diyalektik hareketin sonunda köle bu bağımsızlığı elde eder. Diğer yanda köle başlangıçta başkasına bağımlı olarak kendisini ortaya koyar ancak diyalektik hareketin sonucunda bunun tersi gerçekleşir. Efendi ilk başta köle üzerindeki egemenliğini yaşamını riske ederek kazanmıştır. Kölede ise yaşam hissi daha ağır gelmiştir. Sonuçta burada köle olan bilincin, kendisi-için-varlığını bir yana koymasıyla ortaya çıkan bir tanınma söz konusudur.

Efendi kendisi-için-varlıktır ama diğer bilinç aracılığıyla kendisiyle dolayımlı kendisi-için-varlıktır. Böylece o, başkalık aracılığıyla kendisi-içindir. Bu başkalık yani köle doğası, şeylik ile bağımsız nesneler ve üzerilerinde çalışacağı şeylerle ilişkilendirilen bilinçtir. Köle efendinin doğal arzusunu doyurmak için şeyler üzerinde çalışır. Böylece tanınma edimindeki dolayım şu şekilde gerçekleşir: Efendi hem köle hem de kölenin özünü oluşturan şeyle dolayımlı olarak kendi kendisiyle ilişkilidir. O, yalnızca köle ve kölenin üzerinde çalıştığı şey sayesinde kendisi-içindir. Hegel'in ortaya koyduğu gibi, "efendi dolaysızca her ikisiyle de ilişkilidir ve dolaylı olarak başkası aracılığıyla her biriyle ilişkilidir. Yani efendi bağımsız olan şey aracılığıyla dolaylı olarak köle ile ilişkilidir. Aynı şekilde efendi kendisini köle aracılığıyla şey ile ilişkilendirir. Bunun yanı sıra genelde özbilinç olarak köle de kendisini olumsuz bir biçimde şeyle ilişkilendirir ve onun bağımsızlığını ortadan kaldırır. Ancak aynı zamanda şey köleye karşı bağımsızdır. Çünkü kölenin şeyi olumsuzlaması yok etme seviyesine ulaşmaz; bir başka deyişle o yalnızca onun üzerinde çalışır. Diğer yanda ise efendi için bu dolaysız ilişki kölenin sağladığı dolayım yoluyla şeyin tam olumsuzlaması ya da şeyden yararlanması biçimine dönüşür. Efendi bu durumda yalnızca şeyin bağımlı yanını kendisine alır ancak bağımsız yanı ise onun üzerinde çalışan köleye bırakır.[54] Böylece kendisi-için-varlık olarak efendi şeyi olumsuzlar. Onu olumsuzlamada ve ondan bağımsız olmada, efendi bilincin özünde olduğu gibidir, yani nesnelerden ve nesnel dünyadan bağımsızdır. Bu saf ve özsel ilişkidir. Bu durumda kölenin nesnelerle ilişkisi ise ne saf ne de özseldir. Ancak gerçek bir tanınmanın olabilmesi için efendi köleye nasıl davranıyorsa köle de kendisine aynı şekilde davranabilmelidir ve köle kendisine nasıl davranıyorsa, efendiye de aynı şekilde davranabilmelidir. Yani bir denklik olmalıdır.

Ancak bu tanınma durumundaki sonuç tek yanlılık ve eşitsizliktir. Böylece de karşılıklı oluş tamamlanmamıştır. Yani karşılıklı tanınma ya da özbilincin gayesi henüz gerçekleşmemiştir. Bu durumda "nesnenin kavramına uymadığı" ortaya çıkar. Öncesinde onların eşitliği sorun yaratmıştı ve sonuç ölüm-kalım mücadelesi olmuştu

---

53 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 189, s.115.

54 **A.e.**, 190, s.115-116.

ancak şimdi de onların eşitsizliği sorun oluşturmuştur. Çünkü tanınmanın koşulu iki bağımsız özbilinçtir. Ancak son durumda efendi bağımsız, kendisi-için-varlıkken, köle bağımlı, başkası-için-varlık konumundadır. Öyleyse efendi öz-kesinliğinin doğruluğunu gerçekleştiremez. Efendinin kendisi tarafından tanınmayı kabul ettiği özbilinç şimdi ondan aşağı olduğundan, onun kendi bilinci ve eylemi şimdi özsel değildir. Efendinin bağımsız bilinci doğruluğunu kölenin bağımlı bilincinde bulur. Bağımlı olarak ise köle gerçek özgür özbilinç değildir. Efendinin doğası böylelikle amaçladığının tam tersi şekilde son bulur. Efendi özsel doğasının olmasını istediğinin tersi şekilde gerçekleştiğini görürken, köle de dolaysızca olduğu şeyin tam karşıtına dönüşecektir. Kendisine geri itilen bir bilinç olarak kendisine geri çekilecek ve gerçekten bağımsız bir bilince dönüşecektir. Köle bu deneyimin sonucunda kendi başına bağımsızlığın, yani olumsuzlama gücüyle birlikte kendisi-için-varlığın nihai değer olduğunu kavrar.[55] Ama bunu gerçekliğe aktarabilip aktaramayacağını ilerleyen kısımda göreceğiz.

Her ne olursa olsun, köle ölüm, yani Hegel'in deyişiyle mutlak Efendi ile yüzleştiğinde bu bağımsızlığı deneyimlemiştir. Kendisini öyle bir korku ve kesinliksizlik içerisinde bulur ki orada onun için sabit kalan ve kesin hiçbir şey yoktur. Böylece her sabit şeyin bu şekilde mutlak eriyip gidişi özbilincin yalın ve özsel doğasıdır, mutlak olumsuzluktur ya da saf kendisi-için-varlıktır. Ancak bu özsel doğa henüz bu aşamadaki bilinçte örtüktür. Böylece köle öyle bir noktaya çekilmiştir ki artık burada kaybedeceği hiçbir şey yoktur. Bu durumda o özgürdür, her şeyin efendisidir.[56]

Kölenin doğal varoluştan kendisini kurtarabilmesi doğal varoluş üzerinde çalışmasıyla gerçekleşmiştir. Ölüm korkusundan dolayı köle olmuştur. Ancak efendisine hizmeti sırasında köle gerçekten de doğal varoluşa bağlılığından kendisini kurtarmıştır. Yine de efendiye her hizmette köle ölümden korkmaya devam eder. Çünkü kölenin mutlak korkusu ölüm, efendisinde nesnelleşmiştir. Ancak kölenin "efendi korkusu aslında bilgeliğin başlangıcıdır."[57] Bununla birlikte köle henüz bunun farkında değildir. Kölenin kendilik olarak kendisinin farkına varması korkunun dışında onu efendisine bağlayan diğer iki zincirde, yani hizmet ve çalışmada ortaya çıkar. Hizmette o efendisinin buyruğunu yerine getirir. Bu efendi-köle ilişkisinin evrik halinde hizmet de tıpkı korku gibi olumlu bir anlam taşır. Çünkü hizmet esnasında köle tüm doğal varoluşa ilişkin talebinden vazgeçer. Böylece doğadan bağımsızlığı, tinsel ve bedensel olmayan kendisi-için-varlığı deneyimler. Ancak bu deneyim de halen örtüktür; kendisi-için-varlığı oluşturan dağılım ya da olumsuzluğun tam somut deneyimi değildir.[58]

---

55 Rauch, **a.g.e.**, s.98.
56 Hegel, **a.g.e.**, 194, s.117.
57 **A.e.**, 195, s.117.
58 Kalkavage, **a.g.e.**, s.123.

Özbilinç çalışma (**Arbeit**) yoluyla 'kendinde ve kendisi-için' ya da tam olarak edimsel olur. Hegel'in deyişiyle, "çalışmayla köle aslında ne olduğunun bilincine varır".[59] Böylece çalışma kölenin dönüşümünün anahtarıdır.[60] Önceki diyalektikte arzu ile ilgili problem, bir defa şey, yani arzunun nesnesi olumsuzlandığında, arzunun her defasında yeniden oluşmasıydı. Bu durumda yaşanan doyum daima gelip geçicidir. Arzu kendisine yalnızca nesnenin saf olumsuzlamasını ve böylecede katışıksız kendilik duygusunu ayırmıştır. Ancak doyumun gelip geçici olmasının sebebi tam da budur. Çünkü o nesnellik ve kalıcılık yanından yoksundur. Ancak köledeki durum efendininkinden farklıdır. Köle için çalışma, arzunun sınırlanması, gelip geçiciliğin ortadan kalkmasıdır. Köle çalışmada nesneyi olumsuzlamakla onu yok etmez, aksine biçimlendirip şekil vererek nesnenin bağımsız varlığında kendisinin bağımsızlığını görür.[61] Köle kendisini tamamen çalışmaya ve üretime teslim ederek ve de arzusunu feda ederek, kendisi için bağımsızlığını koruyan nesnede kendisini bulmak için onda kendisini kaybeder. Çalışmasının bağımsız ürününde köle kendisi-için-varlığını görür.[62] Şeyleri biçimlendirmede kendisi-için-varlığın ona ait olduğunun ve yalnızca kendisinin özsel ve gerçekten de kendi başına var olduğunun farkına varır. Köle ürünü aracılığıyla dünyada yansıyan kendisini görür ve özselliğini kavrar. Hegel'in dile getirişiyle, "Şimdi, bununla birlikte, o bu yabancı olumsuz momenti yok eder, şeylerin kalıcı düzeninde bir olumsuz olarak kendisini koyar ve böylece de kendisi için olur, yani kendi başına varolan biri olur."[63] Böylelikle dışsal şey bundan böyle ona yabancı değildir; kölenin kendisinin kendi-için-varlığıdır. Sonuçta köle yabancı bir varoluş olarak gördüğü çalışmasında kendi aklını geri kazanır.

İlk başta efendisi için çalışırken köle yalnızca "yabancı bir akla" (**fremder Sinn**) sahip gibi gözükür; yani kendisinin bilinci yalnızca efendisinin buyruğunu yerine getiren birisi olarak gerçekleşir. Ancak çalışma bu dolaysız farkındalığı karşıtına dönüştürür. Çalışma aracılığıyla köle "kendi aklını" (**eigner Sinn**) kazanır. O, kendisi tarafından kendisinin yeniden keşfini deneyimler.[64] Ancak köleye özgür düşünme duygusunu sağlayan özgürleşme hareketine rağmen, "kendi aklına" sahip olma onun için yalın inatçılıktan (**eigensinn**) ötesine işaret etmez. Özgürlük halen köleliğe sarılıdır. Efendi ve köle doğruluklarına birbirlerinde sahiptirler ancak ayrı ayrı rollerinden ya da tek yanlılıklarından kurtulamamışlardır. Köle durumu yeni bir bilinç şekline işaret etse de köle olarak kalır; yani kendilik duygusu vardır ancak kendine ait iradesi yoktur. O halde kölelik kusurlu öznelliğe örnek oluşturur.[65] Kölenin öz-

---

59 Hegel, **a.g.e.**, 195, s.118.
60 Stewart, **a.g.e.**, s. 139.
61 Hegel, **a.g.e.**, 195, s.118.
62 Kalkavage, **a.g.e.**, s.124.
63 Hegel, **a.g.e.**, 196, s.118.
64 **A.e.**, 196, s.119.
65 Navickas, **a.g.e.**, s.107.

gürlüğü nesnesine ya da ürüne bağlıdır; yani köle bağımsız gözükse bile yine de fiziksel ve dışsal bir şeye yani ürüne bağlıdır. Baştaki mücadelenin anlamı kişinin doğal varoluşuna hakim olmasıydı. Ancak köle bir kez daha kendi özdeşliğini kesin kılmak için doğal varoluşa bağımlı olarak ortaya çıkar. Köle henüz ürünün kendisi olduğu çalışmayı ya da düşünce çalışmasını keşfetmiş değildir. Burası efendi-köle diyalektiğinin son bulduğu yerdir. Fiziksel ya da doğal varoluşla bağımlılık problemini ortadan kaldırmak adına özbilinç şimdi kendisini fiziksel dünyadan geri çekmeli ve bağımsızlığını kanıtlamak için yeni ölçütü düşünce alanına koymalıdır.[66] Bir başka deyişle düşünce şimdi özgürlüğün tek ölçütü olur. Yeni diyalektik harekete geçmeden önce son olarak şunu belirtelim ki efendi ve köle diyalektiğinde temel nokta, her ne kadar doğal bilinç bunu henüz kavramamış olsa da, tanınma kavramı aracılığıyla doğruluğun ve özne-nesne kavramının toplumsal açıklamasına giriş yapmış olmamızdır. Tanınma kavramı başkalarını açıklamayı ihmal eden saf, soyut öznel özne ve nesne açıklamalarının yetersizliğini ortaya koymuştur.

3. Özgürlük Arayışının Üç Temel Şekli: Stoacılık, Şüphecilik ve Mutsuz Bilinç

Hegel'in bu bölüme koyduğu başlıktan da anlaşılacağı üzere, Stoacılık, Şüphecilik ve Mutsuz Bilinç olmak üzere bu üç yeni bilinç şeklini birleştiren konu özgürlüktür. Bu özgürlük konusu ise düşünce ile ilişkili olarak ortaya konulacaktır. Fenomenoloji bilincin geçmiş olduğu özsel aşamaları yineleme anlamında bilincin doğal tarihidir. Elbette ki burada doğal tarih terimi bilindik anlamında kullanılmamaktadır. Burada, çelişkiler ile karşılaşması ve onları aşması bakımından bilincin yolculuğunun fenomenolojik bir betimlemesi yapılmaktadır. Bu betimleme ise diyalektik ile gerçekleşir. Bilincin doğal tarihinin belki de en önemli kısmı Ben'in gelişimini içermesidir. Özünde, Ben bilincin kendisiyle mücadelesinde gelişir.[67] Şimdi Ben'in ya da öznenin bu gelişim sürecindeki aşamalarından biri olarak özbilincin özgürlüğünde ele alınan Stoacılık, Şüphecilik ve Mutsuz Bilinç şekillerini bundan önceki bölümlere göre değerlendirecek olursak, çok daha açık bir şekilde tarihsel oldukları göze çarpmaktadır. Örneğin Stoacılık ve Şüphecilik Antik Roma'nın imparatorluk çağına aitken Mutsuz Bilincin de Ortaçağ Hıristiyanlığı'nı temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu bilinç şekillerini yalnızca bu tarihsel dönemlere sıkıştırmak da doğru değildir. Çünkü tıpkı önceki bilinç şekilleri gibi bu bilinç şekilleri de tinin kendisine ilişkin mutlak bilgisinde içerilen ezeli ve ebedi arketipler olarak dünya tarihi boyunca çeşitli şekillerde tekrardan ortaya çıkarlar.[68] Bu bölümün diyalektik ilerleyişinin sonucuna değinecek olursak efendi ve köle diyalektiği ile başlayan ve Stoacılık, Şüphecilik ve Mutsuz Bilinç şekillerinde devam eden özgürlük ya da bağımsızlık mücadelesinin

---

66 Stewart, **a.g.e.**, s. 140.
67 Rauch, **a.g.e.**, s. 103-4.
68 Kalkavage, **a.g.e.**, s.126.

sonunda Akıl olarak bilinç şekline geçiş gerçekleşir. Burada özbilinçli özne sonunda özne-nesne kavramının açıklamasını yalnızca diğer her şeyden yalıtılmış bireysel özne olarak kendisine gönderimle açıklamanın nafile bir çaba olduğunu anlayacaktır. Çünkü onun kendisine ilişkin açıklaması çok daha geniş bir toplumsal alanı gerekli kılar. Böylece de bu özbilinçli özne saf öznelliğinden sıyrılacak ve özneler-arası bir ilişki biçimine dönüşecek, başka bir deyişle somutlaşacaktır.

Efendi ve köle diyalektiğinde gördüğümüz üzere, efendinin doğru ya da özsel parçası diğerinden soyutlanmaydı. Bağımsız özbilinç için özsel doğası Ben'in saf soyutlamasıdır ve o kendisinin ayrımlarını geliştirdiğinde, bu ayrım nesnel ve ona içkin olan bir doğaya sahip olamaz. Çünkü bu özbilinç, yalınlığında kendisini ayıran ya da mutlak ayrımında kendisiyle özdeş kalan bir Ben olamaz.[69] İlişkinin diğer yanını oluşturan köleye gelince, kendisini çalışmasının ürününde yansımış olarak gördüğünden kendisini bağımsız bir varlık şeklinde kabul eder. Bir başka deyişle köle üzerinde çalıştığı nesnenin biçiminde kendi nesnesine sahiptir; ancak bu sırada efendiyi halen kendisi-için-varolan bilinç şeklinde görmeye devam eder. Böylece şimdi köle için kendisi ve nesnesi olmak üzere iki nesne vardır. Köle bağımsız bir nesne olarak kendisi ve bir bilinç tarzı olarak bu nesne olmak üzere iki momente sahiptir. Köle bu iki momenti biraraya getiremez; yani şeyde kendisini deneyimlese de, kendisini bu şeyin tözü olarak düşünemez. Ancak bizim-için, yani fenomenolojik gözlemci için bu iki şeyin birbirinden ayrı olmadığı ve aynı olduğu ortaya çıkar. Çünkü bağımsız bilinç kavramında bu içsel varlık bilinçtir. İçsel varlık momenti ya da şeklini biçimlendirilmekle alan şeylik, bilincin kendisinden başka bir töz olarak var olmaz.[70] Köle için doğruluk ve nesnellik dünyadaki somut varlıklar arasında değil kendisinin öznel düşünce alanında yer alır. Düşünce gerçek ve özsel olandır; oysa fiziksel dünya gelip geçicidir. Köle çalışmasının nesnesini yalnızca fiziksel olarak oluşturmadığını, aynı zamanda bir fikre ya da plana göre zihinsel olarak biçimlendirdiğini kavrar. Bizim için kendilik ve onun kendisine ilişkin düşüncesi bir arada yer alır. Köle ise kendiliğini, kendisini düşünme ile ilişkilendirmenin bir yolunu bulmalıdır. Çünkü köle ancak kendilik kendisini düşündüğünde ve kendisi hakkında düşünmenin ise kendiliğinin özü olduğunu farkettiğinde doğru sonsuzluğa ve özgürlüğe ulaşabilecektir.[71]

1.1. Stoacı Özbilincin Diyalektiği

Şimdi 'şeylerin kendinde varlığı' ile 'bilincin kendisi-için-varlığı' artık ayrı ve bağımsız varlıklara bölüştürülmezler. Onlar bilincin birliğinde özdeş olarak tanınırlar.[72]

---

69 Hegel, **a.g.e.**, 197, s.119.

70 **A.e.**, 197, s.120.

71 Rauch, **a.g.e.**, s. 105.

72 Franco Chiereghin, "Freedom and Thought: Stoicism, Skepticism, and Unhappy Consciousness", **The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Ed. Kenneth R. Westphal, 2009, s.55.

Fenomenolojik gözlemci olarak biz, kölenin yaptığı ürünü somutlaşmış öznellik, kendinde ve kendisi-için olan ya da kendi kendisinin nesnesi olan bir kendilik biçiminde görürüz. Böylece şeylerin tözü onların düşünen özne ya da bilinçle olan ilişkileridir. Bu durumda özbilincin yeni bir şekliyle karşı karşıya geliriz. Hegel bu yeni şekli sonsuzluk açısından tanımlar: "Bilincin sonsuzluğu ya da onun kendisinin saf hareketi olarak bilinç, özsel varlık biçiminde kendisinin farkındadır. Bu düşünen bir varlık ya da özgür bir özbilinçtir."[73] Hegel açısından düşünce etkinliği zihnin işlevlerinin bir tamamlayıcısı olarak sunulur. Düşünce varlığın ve onun bilgisinin, bir başka deyişle özne ile nesnenin ve bir bütünlük içerisinde parçalar çokluğunun birliğini ifade eder. Özbilincin bu aşamasında özgürlüğün başlıca özelliğinin düşünce ve soyutlama olduğu ortaya koyulur. Hegel düşünce üzerine görüşlerini şu şekilde devam ettirir: "Zira düşünmek soyut bir 'Ben' değil aynı zamanda içsel varlık, nesne olarak kendisine sahip olma ya da kendisini nesnel varlıkla ilişkilendirme anlamına gelen bir 'Ben'dir. Düşünmede, nesne kendisini tasarım içerisinde değil kavramlarda sunar, yani bilincin doğrudan bunun kendisinden ayrı bir şey olmadığını farkettiği ayrı bir kendinde-varlıkta ya da iç varlıkta."[74] Böylelikle özgürlük ve düşüncenin birbirleriyle ilişkili oldukları yeni bir momentle karşı karşıyayızdır. Özbilinç için özsel olan düşünme edimidir. Düşünce alanında özbilinç diğer şeylerden bağımsızlığını ortaya koyar: "Düşünmede özgürümdür, çünkü bir başkasında değilimdir, aksine sadece kendimle iletişim içerisindeyimdir ve benim için özsel olan nesne kendim-i-çin-varlığımla bölünmez bir birlik içerisindedir."[75] Düşünmede özbilinç yalnızca kendisine bağlıdır. Böylece şimdiki durumda düşünce özseldir ancak düşüncenin dışındaki şeyler ise özsel değildir. Özbilinç için düşüncesinin saf öznelliği gerçek ve özsel olduğundan, dünya ve diğer özbilinçli öznelerle ilişiğini keser. Tıpkı 'Öz-kesinliğin Doğruluğu' aşamasında olduğu gibi burada da doğal bilinç başkası olan herşeyi olumsuzlar. Öyle ki bu sefer yalnızca fiziksel olarak değil bunun yanı sıra zihinsel olarak ya da düşüncede bu olumsuzlamayı gerçekleştirir.[76]

Hegel özbilincin bu özgürlüğünün, 'tinin tarihinde' bilinçli bir görünüm olarak ortaya çıktığında, Stoacılık diye adlandırıldığını söyler.[77] Stoacılığın ilkesi bilincin düşünen bir şey olması ve bilincin bir şeyi yalnızca o onun öyle olduğunu düşündüğü sürece önemli, doğru ya da iyi olarak değerlendirilmesidir.[78] Böylece Fenomenoloji'de düşünce ilk kez şimdi kendisini görünür kılar. Bu şeylerin özü olarak düşünen öznenin tam ortaya koyuluşu yönünde gerçekleşen ilk pozitif adımdır.[79]

---

73 Hegel, **a.g.e.**, 197, s.120.
74 **A.e.**
75 **A.e.**
76 Stewart, **a.g.e.**, s.146.
77 Hegel, **a.g.e.**, 198, s.121.
78 **A.e.**
79 Kalkavage, **a.g.e.**, s.128.

Bu görünüşte bilinç düşünmedir ve bu şekilde o tüm belirlenimlerden özgürdür ve bildiği gibi hareket eder. Hiçbir şey kendinde iyi ya da kötü değildir, ancak düşünce ona bu değeri yüklemektedir. Öyleyse nesnel bir iyi ya da kötü yoktur; tüm değerler yalnızca bilinçten doğar. Bilincin dışında ne varsa özsel olmayan olarak kabul edilir.[80] Stoik düşünce canlı dünyada somut bir biçim almaz; o şeyler arasındaki ayrımlardan soyutlanmış ve içerisinde hiçbir şeyin belirlenimli olmadığı kendisinin saf biçimine geri çekilmiş kendi başına düşüncedir.[81] Düşünce yeni ölçüt olduğundan, bu aşamada özsel olan empirik nesne yerine düşüncenin nesnesidir. Burada düşünce doğal dünyadan ve arzudan soyutlanmış olarak anlaşılır. Bununla birlikte bu henüz genel olarak düşüncedir ve bu sebeple de dolayımlı değildir, yani toplumsal alanda oluşmamıştır. Bunun yerine tamamen özneldir. Nesnel bir değerin olmaması ve her değerin düşünce tarafından belirlenmesi bir önceki köle-efendi diyalektiğine karşı olumsuz bir yöneliştir. Çünkü dışsallıktan kendi içerisine geri çekilmişlik olarak bu yalın ya da genel olarak özgür düşüncede ayrımların nesnelliğinden söz edilemez: "Bireysel varoluşunun tam bağımlılığında ister tahtta ister zincirlere vurulmuş olsun[82], amacı özgür olmaktır ve varoluşun hareketliliğinden, düşüncenin yalın özselliğine geri çekilen cansız ilgisizliği devam ettirmektir."[83] Ancak bu Stoik düşüncenin efendi-köle diyalektiğiyle tamamen ilişkisini kestiği anlamına gelmez; aksine efendi ve köle diyalektiğine yönelik bu olumsuz tavrı, onunla özsel bir ilişki içerisinde kalmaya devam ettiğininin bir işaretidir. Zira Hegel bu konuda şunları söyler: "....Stoacılık doğruca kölelikten doğan ve düşüncenin saf evrenselliğine geri dönen özgürlüktür. Dünya-tininin evrensel bir biçimi olarak, Stoacılık ancak evrensel korku ve kölelik ve ayrıca da kendisini düşünce düzeyine yükselten evrensel kültür zamanında ortaya çıkabilirdi."[84]

Böylece bu özbilinç momenti için öz ne kendisinden başkası ne de Ben'in saf soyutlamasıdır; düşünce biçiminde olsa da, kendisinde başkalığa sahip olan Ben'dir ve bu sebeple de başkalığında doğrudan kendisine geri döner. Ancak tam da burada, bu özgürlük anlayışı ile birlikte Stoacılıkta bir çelişki ortaya çıkar. Çünkü özbilincin özgürlüğü doğal varoluşa karşı ilgisizdir ve bu nedenle de onun kendi başına kalmasına izin verir. Özbilinç yalnızca düşünce alanında saf bir biçimde var olmayı talep ettiğinden, edimsellikle bir bağlantısının olmadığı kendisini gösterir. Hegel'in aktardığı gibi, "Düşüncede özgürlük yalnızca doğruluğu olarak saf düşünceye sahiptir, yaşamın bütünlüğünden yoksun bir doğruluktur. Bu sebeple de düşüncede özgürlük yalnız-

---

80 Rauch, **a.g.e.**, s.106.

81 Chiereghin, **a.g.e.**, s.59.

82 Hegel burada tarihsel iki stoik düşünüre göndermede bulunur; bunlardan biri Roma imparatoru Marcus Aurelius, diğeri ise azatlı köle Epictetus'dur.

83 Hegel, **a.g.e.**, 199, s.121.

84 **A.e.**

ca özgürlük kavramıdır, özgürlüğün canlı gerçekliği değildir."[85] Böylelikle doğal varoluştan geri çekiliş başkalığın kısmen olumsuzlanmasından öteye geçemez. Çünkü düşüncenin dışında kalan tüm şeylerle birlikte doğal varoluş zihni rahatsız etmeye devam edecektir.[86] Gerçek dünyadan soyut özgürlük düşüncesine sığınmak, Stoacılığın başlıca sınırıdır. Bu sınır düşünce içeriği bakımından doğruluk ölçütü hakkında soru sorulduğunda açıkça gözükür. Stoik düşünce her türlü içeriği soyutladığından basmakalıp lafların dışında bir cevap ile karşılık veremez.[87] Stoik düşüncenin saf kavramsal düşünme alanını açtığı doğrudur ancak bu düşünmenin kendi içerisinde bir içeriği yoktur. İçeriksiz olmasından dolayı bu düşüncede özgürlük boş ve kullanışsızdır. Neyin iyi ve neyin doğru olduğu sorularına karşı bir kez daha içeriksiz düşünce cevabını verir: Doğru ve iyi akla yatkınlığa (**Vernünftigkeit**) bağlı olacaktır. İlk başta düşünce uygun bir ölçüt olarak belirse de, sonuçta oldukça soyut olduğu için yeterli bir ölçüt olamayacağı ortaya çıkmıştır. Düşüncenin kendisiyle özdeşliği kendisinde hiçbir şeyin belirlenimli olmadığı saf biçimdir. Böylece kendisine varoluşundan geri çekilen bilinç, kendi içerisindeki başkalığın mutlak olumsuzlamasını gerçekleştirememiştir.[88] Sonuçta Stoik özbilincin öz-kesinliği doğruluktan yoksundur. Stoik olumsuzlamanın yalnızca ima ettiği şeyi şüpheci gerçekleştirir: "Şüphecilik Stoacılık için yalnızca kavram olanın gerçekleşmesidir ve düşünce özgürlüğünün ne olduğunun gerçek deneyimidir."[89] Stoik özbilinç, düşünceye saflık, kendisine yeterlilik ve kendiliğindenlik ilkesini kazandırmıştır; şüpheci ise aynı şekilde önem taşıyan pervasız olumsuzlama momentini koyar.[90]

1.2. Şüpheci Özbilincin Diyalektiği

Özbilincin özgürlüğünün ikinci momenti olarak Şüphecilik[91] Stoacılığın yalnızca soyut bir biçimde kavradığı şeyi somut bir yolda gerçekleştirir. Stoacılık zihni tüm

---

85 **A.e.**, 200, 122. Hegel *Hukuk Felsefesi*'nde, saf düşünceye çekilmenin çelişkisini ruh-beden düalizmi bakımından açıklar: "Bedensel varoluşumdan kendimi geri çekebilirim ve bedenime kendime yabancı bir şey haline sokabilirim; belirli hisleri kendimin dışındaki şeyler olarak görebilirim ve tutsaklıkta yine de özgür olabilirim." Ancak diğer yandan kendimi onlardan soyutladığım şeylerle yine de ilişkiliyimdir: "Eğer bedenime dokunulursa ya da şiddete maruz kalırsa, hissettiğimden ötürü, aslında dokunulan kendimdir burada ve şimdi olarak.", G.W.F. Hegel, **Hegel's Philosophy of Right**, Çev. T. M. Knox, New York, Oxford University Press, 1978, 48.

86 Navickas, **a.g.e.**, s.111.

87 Chiereghin, **a.g.e.**, s.60.

88 **A.e.**

89 Hegel, **a.g.e.**, 202, s.123.

90 Kalkavage, **a.g.e.**, s.132.

91 Burada incelenen Şüphecilik Hume'un modern şüpheciliği değil, Sextus Empiricus'un antik Roma şüpheciliğidir. Hegel bu Şüphecilik tarzını şu eserlerinde işler bkz.: G.W.F. Hegel, **Lectures on the History of Philosophy,** Çev. E. S. Haldane ve Frances H. Simson, 3c., London, Kegan Paul, Trench Trübner and Co., LTD., 1894**,** (C:2, 338-73) ve G.W.F. Hegel, "On The Relationship of Skepticism to Philosophy", **Between Kant and Hegel: Texts in the Development of Post-Kantian Idealism**, Indianapolis, Hackett Publishing Company, Inc., 2000, s.311-362.

dışsal ilişkilerinden özgür bırakacağından bahsetmiştir ancak Şüphecilik bunu gerçekten de uygulamaya geçer ve zihnin dünya hakkında değişmez ya da belirlenimli hiçbir şey bilemeyeceğini gösterir. Sabit ve doğru görünen herhangi bir şeyin öznel bir bakış açısına göre belirlendiği ve hatta öznel bakış açısının kendisine bakışının bile bu şekilde olduğu ileri sürülür.[92] Şüphecilik olumsuz bilgiye ya da bilemeyeceğinin bilgisine ulaşmıştır. Şüphecilikte özbilinç evrensel olarak her belirlenimi olumsuzlar ve geçerliliğini inkar eder. Stoik düşüncede amaç başka olan her şeyi olumsuzlamak ve bireyin kendi öznelliğini ileri sürmekti. Hegel Şüpheciliği ise şu şekilde tanımlar: "Şüphecilik'de ise, şimdi, bu 'başkası'nın tüm özsel olmayan ve bağımsız olmayan niteliği bilinç için belirgin hale gelir; soyut düşünce her çeşit belirlenimliliği içerisinde dünyanın varlığını hiçleyen somut düşünce haline gelir; ayrıca özgür özbilincin olumsuzluğu gerçek bir olumsuzluk olarak yaşamın çeşitli biçimlerinde kendisini tanır."[93]

Hatırlayacak olduğumuz üzere Stoacı özbilinç doğruluk problemini çözmek adına özsel olmayan dünyadan kendisine geri çekilmeye çalışmıştı. Şüphecilik ise eleştirel bir olumsuz tavır eşliğinde dünyayı olumsuzlar ya da inkar eder. Şüphecilik olumsuzlama yoluyla yalnızca nesnel gerçekliğin değil kendisinin de onunla olan ilişkisinin ortadan kalkmasına sebep olur. Bu özbilinçli olumsuzlama sayesinde özgürlüğünün kesinliğine ilerler, özgürlüğünün deneyimini meydana getirir ve böylece de kendisini doğruluğa yükseltir. Sonuçta belirlenimli unsur ya da ayrım momenti ortadan kalkar. Ayrım hiçbir kalıcı öge içermez ve düşüncenin bu olumsuzlayıcı gücü karşısında yitip gitmelidir. Belirlenimleri ve ayrımları olumsuzlamakla şüpheci özbilinç içten içe kendisini doğru ve özgür olarak oluşturur. Bilinç örtük bir biçimde tüm başkalığın geçerliliğini yadsıyarak kendisine ait bir özne-nesne açıklaması getirir. Şüpheci düşünce olarak bilinç "mutlak diyalektik harekettir; ayrımları birleşen ve özdeşliği tekrardan dağılan duyusal ve düşünsel tasarımların karışımıdır. Tam da bu sürecin bir getirisi olarak bu şüpheci bilinç kendisiyle özdeş olmak yerine aslında tamamen rastlantısal, karmakarışık ve devamlı kendiliğinden ortaya çıkan karmaşanın sersemliğinden başka bir şey değildir." [94]

Bilincin mutlak diyalektik hareket haline gelmesiyle birlikte, ayrımlar özdeşliklere, özdeşlikler ayrımlara dönüşür, çünkü hiçbir şey olduğu şey değildir. Böylelikle kendisine odaklı özbilincin umut edilen öz-kesinliği ise yalnızca zihni boşaltan bir anafor haline gelir.[95] Üstelik bilincin kendisi de bu durumun farkındadır; çünkü bu dinmeyen karmaşayı yaratan ve koruyan bizzat kendisidir. Özbilincin özgürlüğü

---

92 Terry Pinkard, **Hegel's Phenomenology: Sociality of Reason**, New York, Cambridge University Press, 1994, s.67.

93 Hegel, **Phenomenology of Spirit**, 202, s. 123.

94 **A.e.**, 205, s. 124.

95 Rauch, **a.g.e.**, s. 109.

olarak şüpheci bilinç, özbilincin belirlenimsizliğine sebep olan iç çelişkiden dolayı parçalanır: "Ancak eşit derecede o kendisini bu yolla tekil, ayrı, olumsal, hayvan yaşamına sahip ve kayıp bir özbilinç olarak kabul ettiğinde, kendisini bunun aksine evrensel ve kendisiyle özdeş bir bilince dönüştürür; çünkü o tüm tekilliğin ve ayrımın olumsuzluğudur."[96] Bir başka deyişle tüm inançları, gelenekleri, algıları ve diğer şeyleri acımasızca eleştirmesine rağmen, özbilinç yine de bu olumsuzlamada doğru olarak kabul ettiği bir şeye tutunmalıdır. Herhangi bir şeyin doğru olmadığını inkar ederken, aslında şüpheci hiçbir şeyin doğru olmadığına ilişkin bu tek doğruluğu onaylamaktadır.[97]

Böylece şüpheci bilinç kendisiyle özdeş özbilinç yanından olumsal bilinç yanına doğru salınıp durur. Şüpheci özbilinç kendisiyle özdeşliğinden olumsallığa ve tekilliğe geri gelir, çünkü onun olumsuzlama gücü bu olumsal şeylerle ilgilidir. Bu ikililikte bireyin kendiliğinin korunmasına yönelik baştaki amaç da tamamen boşa çıkmış olur. Kendilik her şeyin akış içerisinde olduğunu görür ve böylece kendi içerisinde de bir kesinlikten yoksundur. Şüpheci bilinç kendisine ilişkin bu iki düşünceyi bir araya getiremez. Bir zaman özgürlüğünün tüm karmaşanın ve varoluşun olumsallığının üzerinde yükseldiğini farkederken, başka bir zaman ise kendisinin özsel olmayanla meşgul olmaya döndüğünü kabul eder.[98] Şüpheci özbilinç ileri sürdüğü şeyi inkar eder ve inkar ettiği şeyi de ileri sürer. Hegel şüpheci özbilincin bu durumuna şu örneği verir: "Onun konuşması aslında bencil çocukların atışmasına benzer; eğer birisi B derse, diğeri A der ya da biri B derse, diğeri A der ve kendileriyle zıtlaşarak birbirlerine sürekli karşı olma hazzını sağlarlar."[99] Ancak işin daha kötü yanı bu atışma tek bir bilinçte gerçekleşir. Özbilincin kendisi devamlı olarak kendisine odaklanmak ve öz-kesinlik sahibi olmak yerine kendisini böler. Yine de olumlu yandan ise özbilinç şimdi kendisinin çelişkilerini görebilir. Şüphecilik'de bilinç kendisini içsel bir biçimde çelişkili olarak deneyimler. Şüpheci aynı bilinçte var olan iki kişi gibidir. Bunlardan birisi değişmez diğeri ise değişebilir bilinçtir.[100] Bir başka deyişle şüpheci şüpheciliğini tanımlayan eksik bir sonsuzluk ya da öz-olumsuzlama deneyimine sahiptir.

Böylece bu çelişki ile birlikte Şüphecilik tamamlanır ve yeni bir momente geçiş gerçekleşir. Bu yeni bilinç biçimi Şüpheciliğin ayrı tuttuğu iki düşünceyi biraraya getirecektir. Şüpheciliğin kendisine ilişkin düşünce noksanlığı ortadan kaybolacaktır; çünkü o aslında içerisinde bu iki tarzı içeren tek bir bilinçtir. Bu yeni bilinç şekli, söz konusu ikili bilincin kendisi olduğunu bilir ve kendisinin bu öz-çelişkili doğasının farkındadır. Stoacılık'da özbilinç kendisinin yalın özgürlüğüydü. Şüphecilik'de bu öz-

---

96 **A.e.**, 205, s.125.
97 Stewart, **a.g.e.**, s.152-53.
98 Hegel, **a.g.e.**, 205, s.125.
99 **A.e.**, 205, s.126.
100 Kalkavage, **a.g.e.**, s.135.

gürlük gerçekliğe dönüşmüş ve belirlenimli varoluşun diğer yanını olumsuzlamıştır. Ancak bu harekette aslında kendisini ikilileştirmiştir. Şimdi ise bu ikililiğin kendisi olduğunu bilmektedir. Böylelikle önceden efendi ve köle arasında bölünen bu ikileşme, şimdi birin içine yerleşir. Tin kavramına özsel olan özbilincin kendi içerisinde ikileşmesi şimdi önümüzde durmaktadır; ancak henüz birliği içerisinde konulmuş değildir. Şimdi inceleyeceğimiz özbilinç momentini Hegel 'Mutsuz Bilinç' olarak adlandırır ve Mutsuz Bilinç kendisinin çift-doğalı oluşunun, yani çelişkili varlık olduğunun bilincidir.[101] Bu bilinç değişken özbilinçli özne ve değişmeden kalan öte yanın birliğidir. Ancak bu birliği deneyimleyemeyecek olması ne yazık ki Mutsuz Bilinç'in karakteridir. Tıpkı stoik ve şüpheci gibi mutsuz bilinç de sonsuzluğu deneyimleyecektir ancak onlardan farklı olarak bu sonsuzluk sonsuz bir şekilde uzak bir Öte için duyulan sonsuz bir özlem olacaktır.

1.3. Mutsuz Bilincin Diyalektiği

Özbilinç ilk başta arzu olarak belirmişti. Arzunun amacı her şeyi olumsuzlayarak kendiliğinden eminliği sağlamaktı. Bu amaç doğrultusunda önce özbilincin dış dünyayla, bir başka deyişle şeylerle olan ilişkisini gördük. Ardından iki özbilinç arasındaki daha henüz tam olgunluğuna erişmemiş olan karşılıklılık ilişkisi olarak efendi-köle diyalektiğini inceledik. Bunun ardından da kölenin içe çekilişi ile ortaya çıkan özgürlük anlayışı doğrultusunda ilk olarak yalnızca özgürlük kavramına sahip Stoacılığı ve sonrasında da bu özgürlük kavramını her türlü başkalığı olumsuzlayarak ve hatta bu durumda kendisinin kesinliğini de bir diğer yandan olumsuzlayarak gerçekleştiren Şüpheciliği ortaya koyduk. Şüpheciliğin en sonunda aynı bilinç içerisindeki ikililik olduğunun farkına varılmasıyla, Mutsuz Bilinç'e geçiş gerçekleşir. Mutsuz Bilinç Şüpheciliğin birleştiremedeği karşıt yanların aynı bilinç içerisindeki birleşimidir ancak henüz bu birleşimin farkında değildir. Bir başka deyişle birleşim bu aşamada kendinde ve kendisi-için-varlık olarak ortaya çıkmış değildir. Ayrım tek bir bilinç içerisinde bir arada tutulmakla birlikte henüz ayrımda özdeşliğe ulaşılmış değildir. Önceki bilinç momentlerine göre Mutsuz Bilinç, aynı bilincin içerisinde karşıtların sürekli olarak birbirlerine işaret ettiği ve birbirlerini gerektirdiği karşıtlığın bilincidir. Ama bir kez daha hatırlatmak gerekirse bu henüz yalnızca aynı bilinç içerisindeki karşıt iki kutbun bilincidir; onların ayrımda özdeşliğinin ya da ayrılıp tekrardan birleşmelerinin bilinci değildir. Eğer bu bilinç şekli karşıtların birliğinin bilinci olsaydı zaten Mutsuz Bilinç olmazdı.

Mutsuz Bilinç'de[102] özbilincin başlangıcı olan arzunun iyiden iyiye derinleştiğini görürüz. Bu arzu, şimdi değişmez, saf ve tamamen kendisiyle özdeş kalan Başkasına

---

[101] Hegel, **a.g.e.**, 206, s.126.

[102] Mutsuz Bilinç konusundaki en değerli yorumlardan biri olarak Bkz.: Jean Wahl**, *Le malheur de la conscience* dans la philosophie de Hegel,** Paris: Rieder, *1929.*

duyulan sonsuz özlemin ifadesidir. Elbette bu Başkası da bilinçtir; ancak mutsuz bilinç bu doğruluğun henüz farkında değildir. Mutsuz bilinç öncelikle kendisinde bir arada tuttuğu iki yanın dolaysız birliği olup bu iki yanı benzer değil de karşıt olarak değerlendirdiği için onlardan birini, Hegel'in ifadesiyle yalın Değişmezi özsel varlık olarak alır. Diğer değişen yanı ise özsel olmayan şeklinde değerlendirir. Mutsuz bilinçte bu ikisi birbirlerine yabancıdır ve o bu karşıtlığın bilinci olduğundan, kendisini değişebilir bilinçle özdeşleştirir; böylece kendisini özsel olmayan yan olarak belirler. Mutsuz bilinç kendisini değişebilen özsel olmayan yan biçiminde belirlediğinden, kendisiyle özdeş kalan Değişmez onun için yabancı bir varlık olur (**ein fremdes**).[103] Bununla birlikte o yine de yalın, değişmez bilinçtir ve bu sebeple de bu bilincin kendi özü olduğunun farkındadır. Ancak o kendisini özsel olmayan yan olarak belirlediğinden bir kez daha kendisini kendisinin özü olarak ele alamaz. Mutsuz bilinç böylece kendi özünden, kendi asıl benliğinden uzaklaşır ve onu kendisine aşkın bir şekilde konumlar. Mutsuz bilinç açıkça bu Değişmez olanın kendi özü olduğunu görür ama yine de bu özü kendisinden ayırır ve kendisinin dışına yerleştirir.[104] Kendisini özsel varlık olarak görmese bile Değişmez olana karşı ilgisiz de kalamaz. Sonuçta bu iki yan aynı bilinçte yer aldıklarından aslında ikisi de özseldir; çünkü ikisi de birbirlerini gerektirir.[105] Bu durumda mutsuz bilinç kendisini özsel olmayandan, yani kendisinden kurtararak, yabancılaşmasının üstesinden gelmeye ve asıl benliği ile birleşmeye çalışır.[106]

Kendisini kendisinden kurtarma ve Değişmez ile birleşme çabasında, bir başka deyişle yaşamla, varoluşuyla ve etkinliğiyle dolayımlı oluşunun üstüne yükselmede, mutsuz bilinç bu yükselme ediminin kendisine ait olduğunu, yani sonlu ve değişken bilincin işi olduğunu farkeder. Böylece bu durum Değişmez ile birleşmek için mutsuz bilincin kendisini yükseltmede başarısız olması anlamına gelmekten ziyade bu yükselmede kendisinin değişkenliğinin ve bireyselliğinin farkındalığını aşamadığı anlamına gelir. Hegel bu konuda şöyle yazar: "Burada öyleyse kendisini yenmenin aslında yenilgiye uğramak olduğu bir düşmana karşı mücadele ederiz; bir bilinçte yaşanan zafer, aslında karşıtında ki yenilgidir."[107] Asıl özü ile birleşme çabasında özsel olmayan yanı ortadan kaldırmaya çalışma, tam da bu özsel olmayan yanın da özsel olması nedeniyle başarısızlığa uğrar. Böylece bireysellik Değişmez olanda eriyip gitmek yerine, oradan doğmaya devam eder. Bu harekette mutsuz bilincin Değişmez olana ilişkin deneyiminde bir değişiklik gerçekleşir. Değişmez olan bilincin içerisine

---

[103] Hegel, **a.g.e.**, 208, s.126-27.

[104] Jean Wahl, " Extract from The Unhappy Consciousness in the Philosophy of Hegel", Çev. Rodney Northey, **G.W.F. Hegel: Critical Assessments C:II**, Ed. Robert Stern, New York, Routledge, 2004. s.290.

[105] Hegel, **a.g.e.**, 208, s.127.

[106] Houlgate, **a.g.e.**, s.111.

[107] Hegel, **a.g.e.**, 209, s.127.

dahil olduğu için, bilincin farkındalığında olduğu değişebilir bireysellikle kaynaşır.[108] Bilinç böylece Değişmezdeki bireyselliğin ve bireysellikteki Değişmezliğin ortaya çıkışını deneyimler. Bu hareketin deneyiminde ikisinin birbirinden ayrılamaz oldukları kanıtlanır. Hatta bilinç Değişmez olanda yalnızca genel olarak bireyselliğin değil, bizzat kendi bireyselliğinin farkındalığına varır. Çünkü bu hareketin doğruluğu tam da bu ikili bilincin birliğidir. Yine de bu birlik ilk başta bilinç için her ikisinin, yani bireysel ve evrenselin değişebilir olan ve Değişmezin ayrımının egemenliğini sürdürdüğü tarzda birliktir. Bu durumda Hegel bilinç için bireyselliğin Değişmez olanla ilişkilendirildiği üç farklı yoldan bahseder: "İlkin, o bir kez daha kendisini Değişmez olana karşıt olarak görür ve mücadelenin başlangıcına geri çekilir....İkinci olarak bilinç bireyselliğin Değişmez olana ait olduğunu öğrenir öyle ki o tüm varoluş tarzının kendisine geçtiği bireysellik biçimini üstlenir. Üçüncü olarak ise o Değişmez olandaki bu özgün bireysel biçiminde kendi benliğini bulur. İlkinde o Değişmezi bu belirli bireysel hakkında yargıda bulunan yabancı varlık olarak bilir; ikincisinde Değişmez tıpkı kendisi gibi bir bireysellik biçiminde olduğundan, üçüncüsünde bilinç Tin olur ve onda kendisini bulmaktan keyif duyar ve ayrıca bireyselliğinin evrenselle birleşiminin farkına varır."[109]

Böylece bilinç bireyselin Değişmez ile ilk ilişki tarzında kendisi ve onun arasındaki ayrımın acı bir şekilde farkındalığını yaşar. Ayrıca mantıksal olarak kendinde, kendisi-için ve kendinde kendisi-için momentlerinden ilkinin, yani 'kendinde'nin bu ilk ilişki biçimi için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. İkinci ilişki tarzında Değişmez olan kendisini bireysellik biçiminde ortaya koyar. Şimdi bireysellik bu Değişmezin biçimi olur. Değişmez olan cisimleşir ve ilk kez duyulur dünyada varolur. Biçimlenmemiş değişmez ile tüm temas ortadan kaldırılır ve biçimlenmiş değişmezle temas ortaya çıkar.[110] Bu ikinci ilişkiyi de mantıksal olarak 'kendisi-için' şeklinde tanımlayabiliriz. Son ilişki tarzında ise bilinç bu cisimleşme momentinde Değişmezle birleşmiş olan bizzat kendi benliğini farkeder. Mutsuz bilinç yalnızca bu Değişmezde kendisinin asıl benliğini ve özünü görmekle kalmaz ayrıca kendisini Değişmezdeki bu değişebilir bireysel olarak bulur. Tekillik ve evrensellik bir aradalık ediminde birleşirler ancak bu birleşmeden bilincin duyduğu sevinç bu aşamada değil ancak fenomenolojik yolculuğun sonu olan mutlak bilgi aşamasında tam olarak deneyimlenecektir.[111]

Bilinç Değişmez olana bireyselliği koysa da, bu cisimleşmenin iç zorunluluğunu kavramaz. Bilinç için bu hareket olumsaldır. Hatta aslında Değişmez olanın belirli bir biçim kazanmasıyla öte yan momenti sadece varlığını sürdürmekle kalmaz dahası çok daha sağlam bir şekilde yerleşir. Çünkü eğer öte yan bireysellik biçimi aracılığıy-

---

108 Houlgate, **a.g.e.**, s.111.
109 Hegel, **a.g.e.**, 210, s.128.
110 Wahl, **a.g.e.**, s.293.
111 Kalkavage, **a.g.e.**, s.144.

la bireysel bilince yaklaştırılmış gözükürse, diğer yandan onunla kapalı bir duyusal birlik olarak karşılaşır. Böylece onunla bir olma umudu da gerçekleşmeden sadece bir umut olarak kalmaya devam eder. Dolaysızca var olan bu birliğin doğası gereğince, zaman dünyasında onun yitip gitmiş olması ve uzam bakımından da oldukça uzak bir varoluş olduğu ve böyle de kalacağı sonucu kendisini açığa serer.

İlk başta bölünmüş bilinç kavramı kendine özgü bireyselliği bir yana atıp Değişmez bilinç haline gelme çabasıyla tanımlanmıştı. Değişmez olanda bireyselliğin ve bireysellikte de Değişmez olanın bulunduğunun kavranılmasıyla birlikte, şimdiki amaç saf biçimsiz Değişmez olanla ilişkiyi bırakıp, yalnızca cisimleşmiş biçimindeki Değişmez ile ilişkide olmaktır. Çünkü tikel bireyselliğin Değişmez ile birliği bu bilinç için özü ve nesnesini oluşturur. Öyleyse yabancı bir gerçeklik olarak bu cisimleşmiş Değişmez ile dışsal ilişki, onunla mutlak bir biçimde bir olunacağı ilişkiye dönüşmelidir. Özsel olmayan bilincin özsel olanla bir olmayı elde etme çabasının gerçekleştiği bu hareket, bu bilincin cisimleşmiş öte yanı ile ilişkisine göre üç şekilde ortaya çıkar: İlki, saf bilinçtir, ikincisi gerçekliğe arzu ve çalışma biçimleri içerisinde yaklaşan tikel bireyselliktir ve üçüncüsü kendisinin kendisi-için-varlığının farkında olan bilinçtir.[112]

Özsel olmayan ile özsel olanın, değişebilir olan ile Değişmez olanın ya da tikel bireysel ile evrensel olanın birliği için mutsuz bilincin ortaya koyduğu ilk aşamada bilinç saf bilinçtir ve cisimleşmiş Değişmez onun nesnesidir. Mutsuz bilinç Stoacılığın ve Şüpheciliğin bir birleşimi olarak hem saf düşünceyi hem de tikel bireyselliği bir araya getirir ve tutar. Ancak yine de tikel bireysel olarak bilincin saf düşüncenin kendisiyle birleştiği yere henüz yükselmemiştir. Bununla birlikte bu ikisi arasında aracı bir rol oynar. Böylece Mutsuz Bilinç bu temasın kendisidir; o saf düşüncenin ve bireyselliğin birliğidir. Yine de bu birlik bölümün son aşamasına kadar onun için bilinmez kalacaktır. O ancak son aşamada bireysellik biçiminde bildiği nesnesinin, yani Değişmez olanın aslında kendisi olduğunu ve Değişmezin bizzat bilincin bireyselliği olduğunu öğrenecektir.[113]

Deneyimin ilk aşamasında mutsuz bilinç nesnesine düşünen değil hisseden olarak, yani saf kalbiyle yaklaşır. Bu düşünmeye doğru bir hareket olup Hegel bunu bağlılık (**Andacht**) diye adlandırır.[114] Böylece mutsuz bilinç burada bağlılık gösteren bir bilinçtir ve bağlılık ya da teslimiyet, onda Değişmez olana katılmaya çalıştığımız hareket şeklinde anlaşılır. Dolaysızca ve yalnızca kendimizle ilişkili olduğumuz bu bağlılık biçimindeki düşünce tarzına Hegel 'his' (**Fühlen**) demektedir.[115] Mutsuz bilinç aslında bir düşünce biçimidir; çünkü Değişmezin kendi özü olduğunu

---

112 Hegel, **a.g.e.**, 213-214, s.129-30.
113 **A.e.**, 216, s.130.
114 **A.e.**, 217, s.131.
115 Houlgate, **a.g.e.**, s.113.

ve en azından ilkece nesnesiyle bir olduğunu bilir. Ancak o henüz gerçek düşünce değildir ve özne ile nesnenin birliğinin bilinç için apaçık ortada olduğu kavramlar düzeyine ulaşmamıştır. O halen hisse gömülü düşüncedir ve Hegel onun bu özelliğini şu şekilde aktarır: "Onun düşünme edimi zillerin düzensizce şıngırdamasından, ılık tütsü dumanından ve kavram düzeyine ulaşmayan müziksel düşünceden fazlası değildir."[116] Böylece bağlılık hareketinin bir birleşmeyi değil de yalnızca duygusal bir yanıtı içerdiğini söyleyebiliriz.[117] Bu saf iç his nesnesine sahip olsa bile, onu kavramsal biçimde, yani kavranılmış olarak ortaya koyamaz; bu sebeple o yabancı bir şey olarak belirir. Buradaki hareket yalnızca kendisini hisseden saf kalbin iç hareketidir. Ancak bu saf his ile Değişmez olana katılmak mümkün değildir. Birleşilmeye çalışılan Değişmez erişilemez bir öte yan olduğundan, ele geçirildiğinde uçup gider ya da çoktan gitmiştir. Hegel bunu şu şekilde ifade eder: "Bu 'başkası' nerede aranırsa, orada bulunamaz, çünkü o bir öte yani bulunamayacak bi şey olarak düşünülür."[118] Değişmez öte yan, tikel bir bireysel olarak arandığında artık düşünce biçiminde bir evrensel bireysellik değildir; aksine bir nesne biçiminde, yani gerçek bir bireyseldir. Öyleyse tam da dolaysız duyusal kesinliğin nesnesi olmasından ötürü çoktan yitip gitmiş olan bir şeydir. Bilinç bu durumda yalnızca varolan gerçeklik olarak yaşamının mezarını bulabilir.[119] Bu ilk deneyim aşamasında Değişmeze erişmedeki başarısızlığın sebebi hissetmenin sınırlarıdır. Hissetme nihayetinde kendini hissetmedir. Bağlılık hissinde evrenselle değil aşmaya çalıştığım tekil cisimsel benlikle temasta olurum. Böylece bu ilk deneyim amaçlananın aksine mutsuz bilincin kendilik hissini güçlendirmiştir. Bu durumda özbilinç derecesi ya da kendilik bilinci şimdi öncekine nazaran daha da artmıştır.

Özbilinç derecesinin artmasıyla birlikte mutsuz bilinç tıpkı efendi-köle diyalektiğinde olduğu gibi şeyleri olumsuzlama gücünün farkına varır. O halde cisimleşmiş Değişmezle ilişkisi artık bilincin ona iştirak etme arayışı olarak süremez. Kendisine dönüşüyle birlikte, ikinci ilişki tarzında, kendisini tekrardan arzulayan, çalışan özbilinç olarak bilir. Mutsuz bilinç şimdi arzulayan ve çalışan bilinçtir. Bu şekilde etkin olarak kendisini bulmanın, aslında kendisinden eminliğe ve yabancı varoluş hissinin de kendilik hissine işaret ettiğinin farkında değildir. Sonuçta bu kesinliğin açık bir biçimde farkında olmadığından, iç yaşamı halen kusurlu bir öz-kesinlik olmayı sürdürür.

Benliğin kendisine dönüşü gerçeklik alanıyla, yani şeyler dünyasıyla yeni bir ilişkiyi doğurur. Çalışma ve arzu (ayrıca keyif almada) 'bireysel Burada ve Şimdi'yi dönüştürerek 'Burada ve Şimdide'ki yabancılığını aşmak için bir yol bulmuş gibi gö-

---

116 Hegel, **a.g.e.**, 217, s.131.
117 Navickas, **a.g.e.**, s.123.
118 Hegel, **a.g.e.**, 127, s.131.
119 **A.e.**, 127, s.132.

zükür. Bir önceki aşamadaki köle gibi dünayadaki şeylerin bağımsızlığını yok ederek kendilik hissini kazanır. Ancak önceki efendi-köle diyalektiğinden farklı olarak mutsuz bilincin bu ikinci ilişki biçimi kendisi de ikiye yarılmış bir gerçeklikle karşılaşır. Bir yanda tüketmek ya da üzerlerinde çalışmak, kısaca olumsuzlamak için önünde varolan şeyleri görürken, diğer yanda ise bu şeyleri Değişmez olanın şekli olarak kabul eder ve kutsanmış bir dünyayı meydana getirdiklerini düşünür.[120] Öyleyse artık arzunun ve çalışmanın nesnesi olan bu dünya bilinç için yalnızca olumsuzlanacak boş bir şey değildir. Tıpkı kendisi gibi bu dünya da ikiye ayrılmıştır; bir yandan doğası gereği değersiz ancak diğer yandan ise kutsanmış bir dünyadır. Çünkü bu gerçeklik alanı Değişmezin biçimidir.[121] Bu aşamada Değişmez olan sürekli öteye geri çekilmek yerine, tikellik düzeyine iner ve böylece kendisini yabancılaşmış özneye daha çok yaklaştırır. Artık Değişmez boş ve dile getirilemez değildir. Evrensel biçimi somut bireysele yerleştirir ve Değişmez olan evrensel olduğundan bu bireyselin bireyselliği tüm gerçeklik anlamına gelir.[122]

Şeyleri tüketmede ve üzerlerinde çalışmada bilinç tatmin ve keyif elde eder. Çünkü kendi etkinliğini ortaya koyar ve böylece kendilik hissini kuvvetlendirir. Ancak kendisiyle doyum bulması sınırlıdır. Çünkü şeyleri tüketebilmesinin ve dönüştürebilmesinin sebebinin kendisini bu şeylerde gösteren Değişmezin ona bunu yapabilme imkanını vermiş olmasından kaynaklandığını bilir. Öyleyse olduğum ve yaptığım her şey Değişmezin lütfudur, yani yabancı bir kaynağın armağanıdır.[123] Böylece arzuda ve çalışmada öz-kesinlik tıpkı dünyanın kendisi gibi parçalanır. Çünkü bir yandan şeylerin değişimini kendi bireysel etkinliği olarak görür ve bu, olanın kendisi-için momentini oluşturur. Ancak öte yandan bilinç yalnızca olanın kendisi-için olmadığı ayrıca kendinde olduğunu da bilir ve bu da Değişmez öte yana aittir.

Böylece bilinç, etkin oluşunda iki yanlı bir ilişkiye sahiptir. Bir yanda o etkin varoluş olarak bulunurken, diğer yanda karşısında edilgin gerçeklik bulunur. Her iki yan birbirleriyle ilişkili olmakla birlikte aynı zamanda Değişmez olana geri çekilirler ve kendilerine sıkı sıkıya sarılırlar. Her ikisi de Değişmez olana geri çekilirler, çünkü Değişmez olan hem arzulayan ve çalışan öznede hem de dünyada içerilen etkin güçtür. Bilinç kendisini Değişmez olandan ayrı düşündüğü için kendi içerisindeki etkin gücü kendisinin öte yanı olarak kabul etmekten başka bir seçeneği yoktur. Diyalektik ilişkilerinde edilgin gerçeklik yanı etkin yan tarafından aşılır. Ancak edilgin gerçeklik tamamen edilgin olduğundan etkin yanı dönüştürme olanağıyla donatılmış değildir. Böylece tek yol etkin yanın kendisini aşması olarak gözükür. Ancak durum bu şekilde gerçekleşmez ve özne yeni bir bölünmeye uğrar ve kendisini kendisinden

---

120 Houlgate, **a.g.e.**, s.115.
121 Hegel, **a.g.e.**, 219, s.133.
122 Navickas, **a.g.e.**, s.125.
123 Hegel, **a.g.e.**, 220, s.133.

uzaklaştırır.[124] Sonuçta etkin kuvvet gerçekliğin kendisinde parçalandığı güç olarak belirdiğinden, iç ya da özsel varlığın kendisi için bir 'başkası' olduğu özne kendi etkinliğinde ortaya çıkan bu gücü kendisinin ötesine, yani Değişmez olana yükler. O halde mutsuz bilinç olarak özne, etkinliğinden kendisine geri dönmek ve öz-kesinliğinin onayını kazanmış olmak yerine bu etkinliği diğer yana yansıtır.

Hegel şimdi hem değişebilir hem de değişmez bilinçte meydana gelen kendisini adama özelliğine odaklanır. Bir yanda değişmez olan bilinç cisimsel biçiminden vazgeçip onu adarken, diğer yanda tikel bireysel bilinç bu armağan için teşekkürlerini sunar; yani bağımsızlığının bilincinde olma doyumundan kendisini yoksun bırakır ve eyleminin özünü kendisine değil öte olana atfeder. Böylece karşılıklı olarak her iki tarafın da kendisini adama momentleriyle birlikte bilinç Değişmez olanla bir olduğu hissini elde eder gibi gözükür. Ancak bu birlik aynı zamanda bölünmeye uğrar ve tekrardan ikiye ayrılır; sonucunda ise bir kez daha evrensel ve bireysel ayrımı ortaya çıkar.[125] Çünkü bilinç pek çok açıdan kendisini olumsuzlamadığını bilir ve bu sebeple de Değişmez olandan ayrı kalır. Bilinç kendisini hissetme doyumunun görünümünü (**Schein**) terk etse de, o yine de kendisinin gerçek doyumunu elde etmiştir. Çünkü mutsuz bilinç olarak özne, yani bireysel aslında arzu etmiş, eylemde bulunmuş ve keyif almıştır. Benzer şekilde diğer yanı özsel varlık olarak alıp, kendisini hiç olarak görme olarak şükretme edimi bile onun kendisine ait bir edimdir.[126] Sonuç olarak kendisini en içten adayışında bile bilinç kendisini adayamaz çünkü bizzat o kendisini adama edimini başlatır ve sürdürür. Kendisini tam olarak Değişmeze adamaz. Kendisininkine benzer şekilde Değişmez olanın kendisini adayışıyla karşılaşır. Bu ikinci aşamanın sonucu kendisi-için-varlıktan kurtulmanın başarısızlığıdır. Bilinç burada kendisini bu tikel bireysel olarak çok daha güçlü bir biçimde hisseder. Bilinç öyleyse şimdi bireyselliğinin kesinlikle indirgenemez olduğunu farkeder.[127]

Şimdi üçüncü ilişki biçiminde Mutsuz Bilinç tamamen kendisine karşı gelir ve kendisini 'düşman' olarak ilan eder. İlk ilişkide bilinç henüz eylemde bulunmayan iç his ya da kalpti. İkinci ilişki dışsal eylem ve keyif almanın gerçekleşmesiydi. Bilinç bu dışsal etkinliğinden geri dönmede kendisini gerçek ve etkin olarak deneyimlemiştir. Bir başka deyişle, kendisinin aslında kendinde ve kendisi-için olduğunu bilmektedir. Böylece burası onun için düşman ile en karakteristik biçimi içerisinde karşılaşma yeridir. İkinci ilişkinin sonucunda mutsuz bilinç kendisinin doğru gerçeklik olduğunun deneyimini yaşar. Böylece o özünden ayrı olduğu için yalnızca mutsuz bir bilinç değil, bizzat kendisinin bu ayrılığa neden olduğunun bilinciyle de perişandır. Bu aşamada bir önceki aşamadaki duygular ya da düşünceler tam tersine döner.

---

124 Navickas, **a.g.e.**, s.126.
125 Hegel, **a.g.e.**, 222, s.134.
126 **A.e.**
127 Houlgate, **a.g.e.**, s.117.

Mutsuz bilinç şeyleri olumsuzlamasında ve onlar üzerinde çalışmasında artık doyum bulamaz, çünkü tam da onun bu şeylerden keyif alması onda kendisine ilişkin sefillik hissinin doğmasına neden olur. Bundan böyle canlılığına ait olan hayvansal işlevleri doğallıkla ve utanma hissine kapılmadan gerçekleştiremez. Düşman karakteristik biçim içerisinde bu şeylerde kendisini açığa serdiğinden, bu şeyler ciddi bir çabanın nesnesidirler ve en önemli meseleler haline gelirler.[128] Bilinç onlara odaklandıkça, kendisini onlar tarafından bir o kadar kirletilmiş hisseder.

Mutsuz bilinç sefillik hissi ve eylemlerinin yoksulluğuna rağmen, yine de ilkece saf Değişmez olan ile birliğinin farkındadır. Birlik için duyulan bu örtük arzu bireyselin perişanlığının kaynağıdır; çünkü bireysel kendisini bu saf Başkasının karşısında görür ve onun yanında kendisi bir hiçtir. Böylece gerçekten de varolanı doğrudan yok etme girişimi Değişmez olanın düşüncesiyle dolayımlanır. Dolayımlı ilişki bilincin onda kendi tikel bireyselliğine karşı geldiği olumsuz hareketin özünü oluşturur. Ancak ilişki olarak o kendinde olumlu bir yan taşır ve bilincin Değişmez olanla birliğinin farkındalığına varmasını sağlayacaktır. Böylece bilinç şunun farkına varır ki kendisini kirliliğinden arındırabilmenin tek yolu kendisini bir aracının (**Diener**, servant, rahip) etkinliğine teslim etmektir. Dolayım momenti aracı figürü içerisinde bilinç için belirginleşir. Bir aracının işe karışması konumuz için bir keyfilik değildir. Çünkü bir yanda bilinç bireyselliği dolayısıyla Değişmezden ayrı olduğunu düşünür. Böylece bu üçüncü ilişki biçimi önceki iki ilişkiden farklı olarak kendi etkinliği sayesinde Değişmez olanla temas edebileceğini düşünmez. Öte yandan bilinç Değişmez olanın kendi özü olduğunu da bilir ve böylelikle onunla bir olmanın gerekliliğinin de farkındadır. Mademki o doğrudan kendisi Değişmezle birleşememektedir, o zaman kendisinin bir aracı yoluyla Değişmezle birleşmesine müsaade etmelidir. Bir yandan bu aracı bireyselle ilişki kurabilmek için değişim dünyasına, yani yaşama ait olmalıdır; diğer yandan ise Değişmez olanın arzusunu verdiği öğütler aracılığıyla bireysele iletmelidir. Bu durumda bu aracının kendisi de bir başka bilinç olacaktır.[129] Burada özneler-arasılığa gidiş yolunda bir adım atıldığını da belirtebiliriz.

Bilinç, aracı sayesinde, şimdiye kadar kendisine ait olarak değerlendirdiği eylem ve keyiften kendisini kurtarır. Ayrı ve bağımsız bir yan olarak kendi iradesini reddeder ve de karar verme yetkisini ve böylece de eyleminin sorumluluğunu aracıya bırakır.[130] Böylece bilinç kendi iradesinden vazgeçmeyi ve de kurtulmayı başarır. Kendi arzusundan, eyleminden ve keyif almasından aracının sayesinde sıyrılarak, gerçekten ve de tamamen iç ve dış özgürlüğün bilincinden olduğu gibi bilincin kendisi-için varolduğu gerçeklikten de kendisini yoksun bırakır. Bir başka deyişle artık kendisini özgür bir özbilinç olarak görmez. Kendisini tamamen Ben'inden mahrum ettiğinden

---

128 Hegel, **a.g.e.**, 225, s.136.
129 Houlgate, **a.g.e.**, s.118.
130 Hegel, **a.g.e.**, 228, s.136.

emin olur ve böylece de dolaysız özbilincini bir 'Şey'e, nesnel bir varoluşa dönüştürmüş olur. Kendi iradesinden vazgeçmekle mutsuz bilinç Değişmez olanın bilincine girmesine ve kendi iradesi haline gelmesine izin verir. Bu durumda biçareliğinin en uç noktasında bireysel ile Değişmez arasındaki uçurum ortadan kaybolur ve mutsuz bilinç sonunda sefaleti sayesinde teselli bulur.[131] Bilinç özgürlüğünden ve bağımsızlığından feragat ederek kendisini bir şeye dönüştürür ve kendisini Değişmezin iradesine teslim eder. Buna karşılık Değişmez olan bireyselin değişken bilincine girer ve ona egemen olur. Dolayısıyla bireysel bilinç ortadan kaldırılmaz ancak Değişmez olandan ayrı olmakla birlikte tamamen onun tarafından belirlenir. Bilinç için iradesi evrensel ve özsel olur ancak yine de bilinç kendisini bu özsel irade olarak değerlendirmez. Bilinç kendisi ve Değişmez olan arasındaki kalıcı ayrıma odaklandıkça, kendisini bir diğeri tarafından ele geçirilmiş olarak düşünür ve böylece kendisiyle mutsuzluğu devam eder. Bireysel kendisini aracının egemenliğine bırakarak evrenselliğe doğru bir adım atsa bile, bu kendisinin olumsuz anlamda bir yitişidir ve gerçek anlamda evrensel ile bireyselin birliği değildir. Çünkü burada bireysel evrensel tarafından olumsuzlanır.[132] Hegel'in deyişiyle: "Tikel irade olarak kendi iradesinden feragat etme onun tarafından ilkece evrensel iradenin olumlu yanı olarak ele alınmaz. Benzer olarak, sahip olduklarından ve hazzından vazgeçmesi de yalnızca aynı olumsuz anlama sahiptir ve onun için oluşan bu evrensel ona onun kendi eylemi olarak görünmez."[133]

Bireysel bilinç feragat etme işlemini gerçekleştirse bile, bu tam olarak istediği gibi gerçekleşmez. Feragat tam birleşimin gerçek anlamından ayrı kalmaya devam eder. Mutsuz bilinç ne yaparsa yapsın, onun için oluşan bu evrensel, yine de onun kendi etkinliğinden ayrılığını sürdürür. Her durumda bilinç kendisinin bireyselliğinden vazgeçer. Bu, evrensel iradenin eylemi olarak düşünülse bile, onun vazgeçişi bu özsel eylemin ayırt edilebilir görünümü olarak kalır.[134] Sonuçta her şeyden vazgeçmekle bu bilinç her şeyi kazanmıştır. İlk olarak eğer onun kendi bilinci kendisinin eylemi değilse, ortada mutsuz olmak için bir sebep yoktur. Mutsuzluğun ortadan kaldırılması başkasının eylemidir. İkinci olarak kendi iradesinden vazgeçmek bir yandan olumsuzken, diğer yandan, yani kavramı bakımından olumludur, çünkü başkasının evrensel iradesiyle yer değiştirilmiştir. Üçüncü olarak kendisinin gerçekleştirimi olmayan bir evrensellik kazanır; kendi yapıp etmesinin hiçliği başkasında her şey olur.[135] Sonuç olarak bireysel yalnızca bireysel olarak bir hiç olduğunu anlamalıdırki ardından her şeyi tekrardan kazanabilsin. Böylece bireysel kendisini tamamen Değişmez olan

---

131 Houlgate, **a.g.e.**, s.120.

132 Robert Stern, **Hegel and the Phenomenology of Spirit**, London and New York, Routledge, 2002, s.95.

133 Hegel, **a.g.e.**, 230, s.138.

134 Richard Winfiled, **Hegel's Phenomenology of Spirit: A Critical Rethinking In Seventeen Lectures**, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2013, s.122.

135 Lauer, **a.g.e.**, s. 147.

tarafından belirlenen ve onunla dolan şeklinde düşündüğünde, kendisi ve Değişmez arasındaki temel birliği görür. Bu bağlamda artık kendisiyle bir mutsuzluk yaşaması için sebep yoktur; çünkü bizzat bireyselliği içerisindeyken Değişmez ile bir olduğunu bilir. Hegel'in deyişiyle, "Ancak bu nesnede o kendisine ait eylemi ve bu tikel bilincin varlığı olarak varlığı, kendilerinde eylem ve varlık olarak bulur, şimdi bilinç için, Akıl ve tikel bireyselliği içerisinde mutlak biçimde kendisinde olduğunun ya da tüm gerçeklik olduğunun kesinliği fikri ortaya çıkmıştır."[136] Birlik bilinci mutsuz bilinçte mutsuzlukla gerilimde olmaya ve hatta ona tabi olmaya devam eder; ancak bilinç burada kalmaz. O, aklın evrenselliğine yükselir ve tikelliği de bu durumda hakiki bireysellik olacaktır.[137] Bilinç mutsuz bilincin Değişmez olanla birleşmeye dair sonsuz özlemi ve birleşme umudu olarak kalmak yerine bir sonraki bilinç şekli olarak Akıl'a yükselir. Mutsuz bilinç bu birleşimin ulaşılmaz olduğu düşüncesinden vazgeçtiğinde, Stoacılıkta geride bıraktığımız akılsal özgüven yeni ve daha köklü bir biçimde geri gelir. Burada bireysel olarak özbilinç kendisini nesneler dünyasında tanır ve artık kendisini evrensel olarak akılsal düzenin dışına koymaz: "Bu harekette o aynı zamanda, bu evrenselle birliğinin farkındalığına varmıştır."[138] Böylece bu farkındalıkla birlikte mutsuz bilinç olarak özbilinç ve genel olarak Özbilinç şekli son bulur. Ancak diyalektik hareketin belirlenimli olumsuzlama edimi yoluyla bilinç bu noktada tıkalı kalmaz ve edindiği deneyimin zenginliğini bir sonraki aşamaya taşır ve bu aşamada Tinin Fenomenolojisi'ndeki yeni bir bilinç şekli olan Akıl olacaktır.

Sonuç

Özbilinç Bilinç, yani dışsal nesnenin ön planda olduğu aşamanın ardından öznel yana dönüşün gerçekleştiği ve öznenin kendisini nesne edindiği şekil olarak karşımıza çıkar. Bu bölüm öncesinde belirttiğimiz gibi, doğal bilincin bilimsel bilgiye doğru uzanan yolculuğunda önemli bir dönüm noktasıdır. Bunun nedeni ise bilincin ancak yolculuğun sonunda erişeceği özne-nesne birliğinin farkındalığının henüz bu aşamada tam olarak olmasa bile kavramsal bakımdan kendisini göstermeye başlamış olmasıdır. Fenomenoloji'de özne-nesne birliğinin bilgisinde önemli olan bir aşama Tin bilinç şeklidir. Bilinç Tin bilinç şeklinin deneyiminde özne ile nesnenin birliğine dair çok büyük bir adım atar. Ardından Din bilinç şekli ve Mutlak Bilgi ile birlikte yolculuğun sonuna, yani özne ile nesne arasındaki kapanmaz ayrımın ayrımda özdeşlik olarak çözümüne ulaşılır. Doğal bilincin deneyimlediği bu uzun yolculukta özne-nesne ilişkisinin çözümü adına Tin bilinç şeklinin sonunda elde edilen karşılıklı tanınma edimi ilk olarak Özbilinç şeklinde ortaya çıkar. Her ne kadar Tin bilinç şekline göre önceki bilinç şekilleri olarak Bilinç, Özbilinç ve Akıl soyut şekiller olarak

---

136 Hegel, **a.g.e.**, 230, s.138.
137 Lauer, **a.g.e.**, s.148.
138 Hegel, **a.g.e.**, 231, s.139.

değerlendirilseler bile, Özbilinç ile birlikte pratik bir olgunun kendisini gösterdiğini söyleyebiliriz. İlk kez Özbilinç'de iki özbilinçli özne ya da insanın karşılaşmasına tanık oluruz. Hegel'in dile getirdiği şekilde özbilinç ilkin genel olarak arzudur. İlk ortaya çıkışı bakımından soyut olan öznellik kesinliğinin doğruluğuna erişmek ister. Bunun için aracı olan ise arzudur. Arzu yoluyla özbilinçli özne kendisinin özselliğinin farkındalığında kendisinden başka olanı olumsuzlayarak kendilik bilincinin kalıcılığına ya da doğruluğuna ulaşmak ister. Bu istek bizi iki özbilinçli öznenin tanınma mücadelesine götürür ve yaşanan deneyim sonucunda bu öznelerden biri efendi ve diğeri ise köle olarak belirir. Ancak tanınma olgusunun içeriği iki eşit öznenin birbirlerini tanımasına ve birbirlerince tanınmasına bağlı olduğundan ne yazık ki istenilen amaç ya da kavram sonuç ya da deneyimle uyuşmaz. Böylece bu diyalektik hareketin sonucunda, dışsal olanla ya da nesneyle ilişkide olup onu tüketmeden sadece biçimlendirerek bir bakıma kendisinin farkındalığına ulaşan köle özgürlük bilincine doğru ilerler. Ancak bu özgürleşme bilinci ilk olarak yalnızca düşüncede kendisi gösterir ve dışsallıkla uyuşum gerçekleştiremediğinden de içerik bakımından soyut ve genel kalır. Bu kendisini Stoacı bilinçte ortaya koyar. Burada kendi saf düşünce etkinliğinde içerikten uzak kalan biçimsel anlamda bir öznellik kendisini gösterir. Bu bir kez daha kendinden eminliğin doğruluğa ya da bir başka deyişle öznel olanın nesnelliğe erişememesi anlamına gelir. Bunun sonucunda bilinç Stoacı bilinç aşamasında yalnızca düşüncede kalan olumsuzlama edimini somutlaştırır ve dışsal olana olduğu denli bu sefer içsel olana karşı da olumsuzlama edimini uygular. Bu da Şüpheci bilinç olarak belirir. Ancak bu bilinç durumu da olduğu gibi kalamayacaktır; çünkü her şeye karşı uyguladığı olumsuzlama edimi onun sadece bir ileri bir geri salınıp durmasına ve içsel bir çelişki yaşamasına sebep olur. Bu içsel çelişki olarak ikililik bilinci bir sonraki bilinç şekli olan Mutsuz Bilinç'de doğruluğuna erişir ve böylece yeni deneyim alanı açılır. Bu deneyimde bilinç kendi içerisinde olduğunu bilmesine rağmen biri değiken biri de değişmeden kalan olmak üzere birbiriyle birleşmek arzusunu duyan ama bunu gerçekleştiremeyen iki yan ortaya koyar. Özbilinç şeklinin başından itibaren soyut bir öznellik olarak özbilinç bu kensinliğini doğruluğu ulaştırmak, bir başka deyişle bireysel ile evrenseli birleştirmek istemiştir. Deneyim sırasında kendisini belirgin kılan en önemli olgu öncelikle tanınmanın önemi ve böylece tekil bireysellikten ziyade özneler-arası bir ilişki biçiminin olamsı gerektiğidir. Ancak burada kendisini belli eden bir diğer yan evrenselliğin tekillik için önemli olduğu kadar hakiki anlamdaki bireyselliğinde son derece önemli olmasıdır. Zira yaşanan deneyim biçimlerinin her birinde özbilinçli özne özellikle de Mutsuz Bilinç aşamasında bireyselliğini evrensel ile birleşmedeki bir engel olarak görüp ondan kurtulmak istemiş ama her defasında biraz daha fazla bu bireyselliğe battığını deneyimlemiştir. Böylece mutsuz bilinç deneyiminin başlangıcında ortaya koyduğu kavramın aksine deneyimde yaşadığı gerçeklikte, evrenselin içsel olarak tekillikte içkin olduğunu farketmiş ve bunun

farkındalığı ise onu akılsal özne olmaya, yani Akıl bilinç şekline geçmeye zorlamıştır. Bu durumda yaşadığı deneyimin kendisini zenginleştirdiği özbilinçli özne, evrensel ile tekil/bireysel ve özne ile nesne arasındaki ilişkide her ikisinin birliğini de çok daha kapsayıcı bir biçimde içselleştiren ve bunu dışsallaştırmaya çalışan Akılsal özne olarak yeni bir bilinç şekli ve deneyim alanına ilerleyecektir.

Kaynakça

Butler, Judith P., **Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth-Centruy France**, New York, Columbia University Press, 1987.

Chiereghin, Franco, "Freedom and Thought: Stoicism, Skepticism, and Unhappy Consciousness", **The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Ed. Kenneth R. Westphal, 2009.

Fichte, Johan Gottlieb, **The Science of Knowledge**, Çev. Peter Heath ve John Lachs, Cambridge, Cambridge University Press, 1982.

Gadamer, Hans-Georg, "Hegel's ' Inverted World' ", **Hegel's Dialectic: Five Hermeneutical Studies**, Çev. P. Christopher Smith, New Haven, London, Yale University Press, 1976.

Harris, H.S., **Ladder I: The Pilgrimage of Reason**, Indianapolis ve Cambridge, Hackett Publishing Company, Inc., 1997.

Hegel, G.W.F., **Lectures on the History of Philosophy,** Çev. E. S. Haldane ve Frances H. Simson, 3c., London, Kegan Paul, Trench Trübner and Co., LTD., 1894**,** C:2.

Hegel, G.W.F., **Phänomenologie des Geistes**, Sämtliche Werke C: IV, Ed. Johannes Hoffmeister, Hamburg, Verlag von Felix Meiner, 1952.

Hegel, G.W.F., **Phenomenology of Spirit**, Çev. A.V. Miller, Oxford University Press, 1977.

Hegel, G.W.F., **Hegel's Philosophy of Right**, Çev. T. M. Knox, New York, Oxford University Press, 1978.

Hegel, G.W.F., **System of Ethical Life (1802-3) and First Philosophy of Spirit: Part III of The System of Speculative Philosophy (1803-4)**, Ed. ve Çev., H. S. Harris ve T. M. Knox, Albany, State University of New York Press, 1979.

Hegel, G.W.F., **Hegel and The Human Spirit: A Translation of The Jena Lectures on the Philosophy of Spirit (1805-6)**, Çev. Leo Rauch, Detroit, Wayne State University Press, 1983.

Hegel, G.W.F., "On The Relationship of Skepticism to Philosophy", **Between Kant and Hegel: Texts in the Development of Post-Kantian Idealism**, Indianapolis, Hackett Publishing Company, Inc., 2000.

Hegel, G.W.F., **The Science of Logic**, Çev. George Di Giovanni, Cambridge University Press, 2010.

Hobbes, Thomas, **Leviathan: veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev. Semih Lim, Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, İstanbul, YKY, 2005.

Houlgate, Stephen, **Hegel's Phenomenology of Spirit**, Bloomsbury, London, Bloomsbury, 2013.

Hyppolite, Jean, **Genesis and Structure of Hegel's Phenomenology of Spirit**, Çev. Samuel Cherniak ve John Heckman, Evanston, Northwestern University Press, 1974.

Hyppolite, Jean, **Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar**, Çev. Doğan Barış Kılınç, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010.

Kalkavage, Peter, **The Logic of Desire: An Introduction to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Philadelphia, Paul Dry Books, 2007.

Kant, Immanuel, **Antrophology from a Pragmatic Point of View**, Çev. Victor Lyle Dowdell, Southern Illinois University Press, 1996.

Kelly, George Armstrong, "Notes on Hegel's Lordship and Bondage", **The Review of Metaphysics**, C:19, No:4, 1966.

Kojeve, Alexandre, **Introduction To The Reading Of Hegel: Lectures On The Phenomenology Of Spirit**, Çev. James H. Nichols Jr., Ed. Allan Bloom, London, Cornell University Press, 1969.

Lauer, Quentin, **A Reading of Hegel's Phenomenology of Spirit**, Fordham University Press, 1993**.**

Navickas, Joseph L., **Conciousness and Reality: Hegel's Philosophy of Subjectivity**, The Hague, Martinus Nijhoff, 1976.

Neuhouser, Frederick, "Desire, Recognition, and the Relation between Bondsman and Lord", **The Blackwell Guide to Hegel's Phenomenology of Spirit**, Ed. Ken R. Westphal, Blackwell Publishing, 2009.

Pinkard, Terry, **Hegel's Phenomenology: Sociality of Reason**, New York, Cambridge University Press, 1994.

Pippin, Robert, "You Can't Get There From Here: Transition Problems in Hegel's Phenomenology of Spirit", **The Cambridge Companion to Hegel**, Ed. Frederick C. Beiser, New York, Cambridge University Press, 1999.

Rauch, Leo and Sherman, David, **Hegel's phenomenology of self-consciousness : text and commentary**, State University of New York Press, 1999.

Rosen, Stanley, **G. W. F. Hegel: An Introduction to the Science of Wisdom**, New Haven, Yale University Press, 1974.

Smith, Henry Bradford, **The Transition from "Bewusstsein" to "Selbstbewusstsein" in Hegel's Phenomenology of Mind**, Virginia, Press of B.D. Smith & Brothers , 1909.

Stern, Robert, **Hegel and the Phenomenology of Spirit**, London and New York, Routledge, 2002.

Stewart, Jon, **The Unity of Hegel's "Phenomenology of Spirit": A Systematic Interpretation**, Evanston, Illinois, Northwestern University Press, 2000.

Wahl, Jean**,** *Le malheur de la conscience* **dans la philosophie de Hegel,** Paris: Rieder, *1929.*

Wahl, Jean, " Extract from The Unhappy Consciousness in the Philosophy of Hegel", Çev. Rodney Northey, **G.W.F. Hegel: Critical Assessments C:II**, Ed. Robert Stern, New York, Routledge, 2004.

Winfiled, Richard, **Hegel's Phenomenology of Spirit: A Critical Rethinking In Seventeen Lectures**, Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2013.